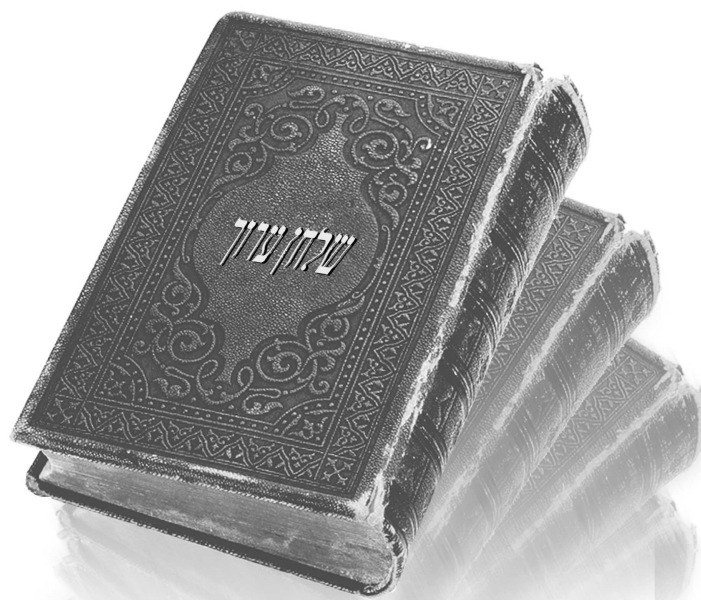

קנין הלכה

2

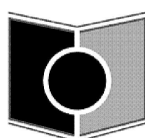
מראי מקומות

מס' 3

חודש תמוז תשע"ז

יו"ד הלכות מקואות

סימן רא - סעיפים לב-מט

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף לב

מקור הדין במשנה פ"ו מ"י

במעם שהתירו לטבול בטיט שהמים צפין על גביו כתב התו"ט [שם] שהוא משום שהמים מקדמין, והיינו שרגליו של הטבול פוגעות תחילה במים הצפין על גביו בטיט, דכיון שהמים מקיפין את רגלי הטבול לכן גם כשנכנסו הרגלים בטיט נשארו המים כאילו מחוברים לעיקר מי המקוה, וכ"כ בספר משנה ראשונה.

והחזו"א [קמא סי' ט ס"ק ט] חולק דא"כ אמאי פליג ר' אליעזר, וסובר שההיתר לפי ר' יהושע אינו משום שהמים מקדמין, אלא אפילו הכנים מחט דרך חור הכותל לתוך טיט הנירוק עלתה לו מבילה, דר' יהושע סובר שטיט זה כשר למבילה, דטיט הנרוק שיש בו ריבוי מים הצפין על גביו נחשב לגמרי כמקוה, אף לטבול בו, ולכן אפילו היה כלי בתוך הטיט קודם שנתמלא המקוה, משעה שצפו מים ע"ג הטיט נטהר הכלי אף שבאופן זה לא שייך לומר שהמים מקדמין.

סעיף לג

מקור הדין הוא בגמ' זבחים [דף כב.] דתניא רשב"ג אומר כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו, ואמר רב יצחק בר אבדימי מטבילין בעינו של דג.

ומצינו עוד במסכת מקואות [פ"ו מ"ז] דת"ק אמר דכל מזה שעומד בתוך שפופרת הנוד ממעט בשיעור, ורשב"ג אומר שכל מה שבריתו מן המים אינו ממעט.

עוד מצינו במסכת ידים [פ"ב] נטל את הראשונים ונמצא על ידיו טמאות, רשב"ג אומר כל שבריתו מן המים טהור.

להלכה: מצינו בזה סתירה ברמב"ם ובשו"ע:

א. הרמב"ם מקואות [פ"ח ה"ו] פסק דאפילו דבר שבריתו מן המים ממעט בשפופרת הנוד, וכן פסק השו"ע [להלן סעיף נב], ומשמע שגם מה שבריתו מן המים אינו כמים.

ב. הרמב"ם [פ"ח ה"א] פסק שמטבילין ביבחושין אדומין ובעינו של דג, וכן פסק השו"ע [כאן], ומבואר דפסקו כרשב"ג שדינו כמים.

וע"ע בשו"ע או"ח [סי' קס"י] דפסק שנוטלין לידים בכל דבר שבריתו מן המים. [ועיי"ש ברמ"א שכתב דנראה שזה דוקא אם ריסקן].

וכתב המג"א [שם ס"ק יז] דצריך לחלק בין היכי דריסקן ליבחושין לבין אם לא ריסקן, שאם ריסקן דינם כמים כיון שתחילת ברייתן מן המים, אך אם לא ריסקן אין דינם כמים, ולכן ממעט בשפופרת הנוד. ולפי"ז צריך להעמיד מש"כ הרמב"ם והשו"ע דממעט בשפופרת הנוד היינו דוקא בשלא ריסקן, והשו"ע [סל"ג] כתב דוקא בשריסקן.

וכדברי המג"א מבואר גם בלבוש [סל"ג], וכן כתב בשו"ת נוב"י [תניינא סי' נז] דרק אחרי הריסוק יש עליהם שם מים, אך קודם ריסק לא חשיבי מים. וע"ע בחזו"א [יו"ד סי' צג] שכתב דכיון שהתורה קראה למבילה "רחיצה", לכן דוקא בריסקן כשר לטבול בו.¹

ביאורים והערות

1. ע"ע בשו"ת דברי מלכיאל [ח"ב סי' נט] שכתב שאם טבלה בנהר וכשעלתה מן המים מצאה עלוקה על בשרה ה"ז חוצץ, דאף שבריתו מן המים מ"מ אינה מרוסקת.

קנין הלכה

מראי מקומות

ובספר עצי אלמוגים [סי' קס"ק יז] וכן בערוך השולחן [או"ח סי' קסב סעיף כח ויו"ד סי' רא סעיף קטא] כתבו דיש מקום לחלק בין נטילת ידיים לבין טבילה, דנט"י אסמכוה על קידוש ידיים ורגלים, ושם מסתבר שאין להכשיר בלי ריסוק משום דטובא מים כתיבי בפרשה, משא"כ בטבילה יש להכשיר אף בלא ריסוק.²

ובספר טהרת המים [הגר"נ טעלושקין] כתב עצה לאשה שעברה ניתוח בראש, והרופאים אומרים שסכנה לה אם יבואו מים על מקום הניתוח, דיש לה ליקח דג ולעבד את עורו ולהניחו על מקום הניתוח בזמן הטבילה, ואין זה חוצץ כיון שעור הדג הזה דינו כמים. והחזו"א נחלק ע"ז, דמלבד הא דמסתבר שבעינן ריסוק כדי שייחשב כמים [וכפי שהבאנו לעיל מהחזו"א], יש למעון עוד דאחר שנתעבד עור הדג פנים חדשות באו לכאן, וכשם שיצא מתורת אוכל ע"י העיבוד כן יצא מתורת מים. עוד טען החזו"א דאף את"ל שעור הדג דינו כמים, מ"מ בעינן בטבילה שהמים יקיפו כל שיערה ושערה מכל צד וגם יגיעו אל הבשר שמתחת לשער, וכל זה לא שייך בעור הדג.³

סעיף לד

לשון השו"ע, אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאובין אא"כ הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו, והיינו שאם קבעו בקרקע ואח"כ חקקו אין כלי זה פוסל משום שאיבה. ועיין להלן [סעיף לו] בדין צינור שקבעו ואח"כ חקקו בו בית קיבול לקבל צורות.⁴

ומה שכתב השו"ע דאין מים הנכנסים לכלי נחשבים שאובין אלא אם נכנסו בו לדעת האדם, יתבאר להלן [סעיפים מא-מג].

נתמלא ע"י חרש שומה וקמץ

עיי' דרכי תשובה [ס"ק קסב] שהביא מספר גידולי טהרה [גבא ס"ק מא] רכיון שנקטינן בחולין [דף יג:]: דכאשר מחשבתו של הקמץ ניכרת מתוך מעשיו מחמירין דמדרבנן חשיבא מחשבה, ה"נ אם הקמץ העלה כלי לגג בשעת קישור עבים וירדו גשמים ה"ז בגדר נתמלא לדעת והוי שאוב, משא"כ אם העלה לגג שלא בשעת קישור עבים, והביאו גם בלחם ושמלה.

ביאורים והערות

2. במהרי"ל [הלכות טבילה] איתא דאפשר לטבול אף בתוך דגים צבורים בכרי אף שאין שם שום מים, משום דגידולי מים הם כמים, אמנם עיין ש"ך [סוס"ק עא] שהביא את דברי המהרי"ל הקודמים לדברים אלה וכתב שתלמיד טועה כתבם, ואולי קאי גם על סוף הדברים, וצ"ע.

3. בספר שערי טבילה [הגר"מ שטרן סי' ב אות ט] הביא שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל העיר מהא דיש סוברים דאפשר לטבול בשלג אף קודם שנימוח, אף שהשלג אינו מקיף כל שיערה ושערה, וגם הפוסקים שנקטו שאין לטבול בשלג אלא אחר שנימוח לא טענו מחמת שהשלג אינו מקיף כל שיערה ושערה, ומוכח שלא חיישינן לטענה זו.

4. עיין לעיל [סעיפים ו-ז] ובפת"ש [ס"ק ז] ובהגר"א [ס"ק לד] שהאחרונים [מהרח"ש, רע"א, נוב"י תניינא סי' קמב, הגר"א הנ"ל] העירו שבגמ' ב"ב [דף סה:] מבואר דרק לענין פסול שאוב מדרבנן אמרינן דקבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל, הא לענין פסול דאורייתא גם בחקקו לבסוף נפסל, ונפק"מ שאין טובלין בתוך הכלי שזה פסול מהתורה, וכן נפק"מ למ"ד כולו שאוב פסול מהתורה [עיין רמ"א לעיל סעיף ג]. עיין בפת"ש [שם] שהמהרח"ש ועוד אחרונים כתבו דיי"ל שלמסקנת הגמ' מהני קבעו ולבסוף חקקו להציל גם מפסול דאורייתא, וכן נקט בשו"ת חת"ס, אך הנוב"י ורע"א והגר"א הנ"ל נקטו שאין זה מועיל לשאיבה הפסולה מהתורה, וכ"כ הלחם ושמלה [לחם ס"ק קלז].

קבעו ובנה עליו

עיין בשו"ת מהר"ם פאדווה [סי' לא, אשר חלק מדבריו הובאו בט"ז סי' קצח ס"ק לא ובש"ך שם ס"ק מה] שכתב דאפילו חקקו ולבסוף קבעו מ"מ אם בנה עליו ה"ז מבטלו מתורת כלי, והסד"ט [שיוירי טהרה סי' קצח ס"ק סג ד"ה עוד כתב והיותר תמוה] הראה שמקורו במשנה [כלים פ"כ מ"ה], ועפ"ז כתב בשו"ת בית שלמה [יו"ד ח"ב סי' סד] שאם קבע את הצינור בקרקע ובנה עליו, יצא לכו"ע מתורת כלי ומהני שלא יפסול את המקוה.

קנין הלכה

מראי מקומות

שיעור הכלי שייחשבו המים שבו שאובין

כלי שיש בו ארבעים סאה ויותר

בתוס' [שבת דף טז: ד"ה אחד] מבואר דכלי עין הבא במדה [שיש בו מ' סאה ויותר] אשר אינו מיטלטל מלא וריקן, אינו מקבל טומאה, ומ"מ מים שנכנסו לתוכו נחשבים שאובין.

כלי קטן ביותר

בתוס' [שבת שם] מבואר דאף שכלים קטנים מאד [פחות מכדי סיכת קטן] אינם מקבלים טומאה, מ"מ המים שבתוכם נחשבים שאובין.

וכתבו התוס' [שם] שזה ביאור המשנה [פ"ד מ"א] דאחד כלי גדול ואחד כלי קטן פוסלין את המקוה.

והקשו האחרונים [גולות עיליות פ"ג מ"א, חזו"א תניינא סי' ז ס"ק ו] דלשון "פוסלין את המקוה" משמע שפוסלין בג' לוגין, והרי קיי"ל לעיל [סעיף טו] דאין פסול ג' לוגין אלא באופן שמכל כלי נפל לוג לכל הפחות.⁵ ותיירץ החזו"א שמדובר באופן שהכלי הקטן עומד בסמוך למקוה וכל המים עוברים עליו, וכל כה"ג נחשב שנפלו ג' הלוגין בבת אחת, וה"ז פוסל בג' לוגין, וכמבואר להלן [סעיף לו] בצינור שחקק בו לקבל צרורות.

עוד כתב החזו"א די"ל דמיירי בנתכוין לרבות, וכמבואר לעיל [סט"ו] שבנתכוין לרבות ה"ז פוסל אף כשנפלה כמות מועטת מכל כלי, ואף כשיש הפסקים בין הנפילות של השאובים [ועיי"ש ביאור דין זה של נתכוין לרבות].⁶

סעיף לה

מקור הדין הוא במשנה פ"ד מ"ב.

וכתב הרא"ש [סי' ה] דמבלא שיש לה רק ג לבזבזין אינה נחשבת בית קיבול אף אם העמידה באופן שמקבלת מעט.

בסעיף זה מבואר שטבלא שיש לה ד לבזבזין יכולה לפסול את המקוה משני טעמים:

א. מדין מים שאובין, והיינו כשהעמידה באופן שהמים נכנסו לתוכה כדי שיפלו ממנה למקוה, ואם העמידה זקופה אין

פסול שאובין.

ב. מדין הווייתו ע"י טהרה, [דין זה יתפרש יותר להלן סעיף מח]. דין זה נאמר אף באופן שהטבלא זקופה ואף באופן

שהמים עוברים רק על אחורי הכלי, דסו"ס מחמת הטבלא באו המים למקוה.

עיקר דיני הווייתו ע"י טהרה מתפרשים להלן [סעיף מח], אמנם גם בסעיף זה נתפרשו כמה פרטים בפוסקים:

ביאורים והערות

5. ואמנם גם כשלא נפל לוג מכל כלי מ"מ המים שאובים ואין לעשות מהן מקוה בתחילה, מ"מ לשון "פוסלין את המקוה" משמע דקאי על הדין המסויים שג' לוגין פוסלין מקוה שאין בו מ' סאה מים כשרים, ונפק"מ שאפילו ירבה עליהם מים כשרים בשיעור מ' סאה לא יועיל דכבר נפסל המקוה, ודין זה הוא רק בנפל לוג מכל כלי כדלעיל [סט"ו].

6. ואף שבסעיף זה איירינן שהמים באו למקוה מהכלי ממילא ולא ע"י מעשה אדם, דאי במעשה אדם לא בעינן כלל כלי, מ"מ גם בבאו ממילא שייכא מציאות של "נתכוין לרבות" וכגון שהאדם הביא את הכלי אל שפת המקוה כדי לרבות.

קנין הלכה

מראי מקומות

כלי שגם בלעדיו היו המים מגיעים למקנה

הטור והשו"ע הביאו את דברי הרא"ש [סי' ה'] לגבי טבלא שזקפה ע"מ שתורח במים היורדים מהצינור, שכתב הרא"ש שאם לולי הטבלא לא היו המים מגיעים למקנה יש בזה פסול, שמהווה את המקנה ע"י כלי המקבל טומאה. ומשמע לכאורה מדברי הרא"ש יסוד כללי בדין זה, דכל שהמים היו מגיעים למקנה גם בלי הכלי אין בזה פסול דהווייתו ע"י טהרה. ועפ"י כתב בשו"ת חת"ס [סוס"י קצט] דאין פסול דהווייתו ע"י טהרה במקנה שהועברו לה מים ע"י צינור מתכת שהונח בחור שבכותל, ואף שהצינור מקבל טומאה, משום שגם לולי הצינור היו המים מגיעים למקנה דרך החור שבכותל.

ובספר משנה אחרונה [פ"ד סוף מ"ב] תמה על הרא"ש דמנלן לומר דכה"ג אין חסרון של הווייתו ע"י טהרה, נהי שהמים היו מגיעים למקנה גם בלי הטבלא, מ"מ כעת באו על ידה.

גם החזו"א [תניינא סי' ח ס"ק ב] כתב דאין מקור לדברי הרא"ש האלו, והאריך להוכיח מסוגיית הגמ' דזבחים [כה:]: דדין הווייתו ע"י טהרה נאמר אף באופן שהמים היו מגיעים בלי זה. עוד הקשה שמדברי הרא"ש בתשובה [כלל לא סי' ז] משמע שבכל גוונא יש חסרון של הווייתו ע"י טהרה.

ומסיק החזו"א שהרא"ש אמר דבריו רק הכא בטבלא שזקפה, שהמים אינם נחים ושוכנים כלל בטבלא רק עוברין על גבה, ובוה אכן הדין שרק אם המים באים למקנה מחמת הטבלא ואילו לא היא לא היו באים למקנה אז מיקרי הווייתו ע"י מקבל טומאה, משא"כ אם גם בלי הטבלא היו המים מגיעים למקנה, דאז מה שהם עוברים ושפין את הטבלא לא מיקרי כלל שהווייתו ע"י טומאה, משא"כ היכא שהאדם הניח צינור כדי שהמים יכנסו בו אל המקנה, א"ג הניח טבלא שהמים יכנסו בתוכה ואח"כ יעברו למקנה, בזה בכל גוונא יש חסרון של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה אף אם המים היו באים למקנה גם ללא הטבלא, דסו"ס הצינור והטבלא החזיקו את המים ומהם באו המים אל המקנה.

הווייתו על ידי פשוטי כל עץ

כתב הטור שאם העמיד טבלא של עץ ע"מ להדיחה, יש בזה פסול של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה, אף כשאין שום שפה לטבלא, דהא מקבלת טומאה. והקשה הב"י דהא אם אין לטבלא שפה הרי היא בנדר פשוטי כלי עץ ואינה מקבלת טומאה. ונאמרו בזה כמה תירוצים:

א. הב"י מתיר דנהי דפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה מהתורה, מ"מ מדרבנן מקבלין. והקשה הט"ז דאם בפשוטי כלי עץ יש פסול דהווייתו ע"י טהרה א"כ כל צינור של עץ יפסול את המקנה, דלא עדיף מפשוטי כלי עץ, וכן הקשה בהגהות דרישה, ועיין גם בש"ך שמסכים לקושיא זו. וראה עוד להלן בסמוך בדין הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה מדרבנן.

ב. עוד תירץ הב"י דמיירי בטבלא שהיו לה שפות וגשברו, אך גוף הטבלא לא גשבר, וכל כה"ג מקבל טומאה [ומשמע דמקבל טומאה מן התורה].

ג. הב"ח [ס"ק לח וס"ק נ] כתב דמה דמצינו דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה היינו כשלא ייחדם למלאכה, וכגון נסרים העומדים לבנין וזה מכונה בלשון חז"ל בשם דף, אבל כשייחדן למלאכה והוא מכונה בלשון חז"ל בשם טבלא, מקבלין טומאה.⁷

ביאורים והערות

7. דברי הב"ח לכאורה צ"ע דאטו כשאמרו דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה מיירי דקא בשלא ייחדן לתשמיש כלל וכגון נסרים העומדים לבנין, והרי ככה"ג אין להם שם כלי כלל, ולשון פשוטי כלי עץ מורה שהם כלים, וייחדן להשתמש בהם אלא שאין להם בית קיבול, וצ"ע.

קנין הלכה

מראי מקומות

וכעין זה כתב הפרישה [ס"ק מ] דמיירי בלוח משופע לעשות עליו מלאכתו.⁸ וכעין זה כתב הט"ז שרבים מתרצים כן.

הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה מדרבנן

א. כתב הב"י שגם טבלא שאין לה שפה מקבלת טומאה מדרבנן ולכן יש בה פסול של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה.
 ב. הש"ך [ס"ק עו] הביא שבהגהות הדרישה הקשה ע"ז מלקמן [סעיף מח] דמשמע שפסול זה לא נאמר אלא במקבל טומאה מהתורה, והש"ך הסכים לקושיא זו. אמנם תמה הש"ך דהא לעיל [סעיף יד] לגבי נוספין שהזחילן [פי' מעיין שנמף טיף אחר טיף] שאין דינו כמעין, ועשאו זוחל ע"י הנחת כלי, ה"ז פסול אם עשאו בכלי המקבל טומאה אף אם הטומאה רק מדרבנן, ותירץ הש"ך דזחילה שאני, פירוש הפיכת מעיין לזוחל נוסף היא פעולה חשובה מפי והחמירו בה אף בדרבנן.

סעיף לו

מקור הדין של צינור הוא במשנה פ"ד מ"ג ובברייתא ב"ב דף סה:, והיא תוספתא בפ"ב דמקואות.
 כתבו הראשונים שחקיקת הצינור הגורמת לכך שהמים יפסלו משום שאובין היא באחד משני אופנים:
 (א) אם נמל בול עץ וחקק בו את מקום העברת המים באופן שנשארו דפנות [לבוזין] מארבע רוחות, בכה"ג כל הצינור הוא בית קיבול למים.⁹
 (ב) הצינור פתוח מב' רוחות אך חטט בו גומא לקבל צרורות [כמשנה פ"ד מ"ג], וחטט זה הוא הגורם לפסול שאובין.¹⁰ ואם חקק אחרי שקבעו בקרקע ה"ז כחוקק בקרקע ואין בזה שם כלי קיבול.

ביאורים והערות

8. עיקר דין פשוטי כלי עץ מבואר במשנה כלים [פט"ו מ"א] שכלי עץ וכלי עור וכו', פשוטיהן טהורים ומקבליהם טמאים. אמנם כתב הרמב"ם [פ"ד כלים ה"א] שאם כלי העץ משמש את האדם וכן את משמשי האדם הרי הוא טמא, וכתב הרמב"ם [פיהמ"ש כלים פט"ז מ"ז] שמקור דין זה הוא בספרא פרשת שמיני וה"ה אם משמש רק את משמשי האדם, אך משמש בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה, וכתב הרמב"ם [פיהמ"ש שם] שדין זה לא נתפרש בספרא שם רק בדברי ר' יוסי במשנה [פט"ז מ"ז].
 ואפשר שהפרישה נתכוין לסוג כזה של כלי עץ, וכפי שציין למשנה [פט"ז מ"ז], ומ"מ צ"ע סתימת דבריו.
 וכתב הרמב"ם [פ"א כלים ה"י] שטומאת הכלים האלו [משמשי אדם ומשמשי משמשים וכו'] אינה אלא מדרבנן דמן התורה אין טמא אלא כלי עץ שיש לו בית קיבול או כלי עץ העשוי למדרס. [אמנם הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' קצה) והיראים (סי' תכא) נקטו שכלים אלו המשמשים אדם וכו' טמאים מן התורה, ועיין רמב"ן ורשב"א (ב"ב דף סה:)].
 ובתוס' עירובין [דף לא. ד"ה בפשוטי] מצינו דין נוסף דכלי עץ רחב ודומה לבית קיבול, וכגון דף שראוי להניח עליו חפציו, מקבל טומאה מדרבנן.
9. כך ביארו תוס' [ב"ק דף סז. ד"ה צנור] בפירוש הראשון.
10. כך ביארו תוס' שם בביאור השני בשם ר"י מסימפונ"ת וכ"כ הר"ש [פ"ד מ"ג].

ומשמע בר"ש דאם קבע את הצינור בקרקע לפני שחטט בו את הגומא, נתבטל לגבי הקרקע אף שכבר יש בו צורת צינור בתלוש, וכאשר חוקק את הגומא ה"ז כחוקק בקרקע. ובגמ' [ב"ב דף סז:] העמידו ברייתא זו כרבנן, דסברי דבעלמא אמרינן דתלוש ולבסוף חברו הוי כתלוש, אך לענין פסול שאיבה דרבנן הקלו שיחשב כמחובר, והא דלא הקלו בחקקו ולבסוף קבעו הוא משום דאיכא עליה תורת כלי בתלוש, ולפי האמור לא החמירו אלא כשהיה עליו תורת כלי קיבול בתלוש, שעשה בו את הגומא קודם שקבעו בקרקע, אך אם קבעו את

קנין הלכה

מראי מקומות

ועיין לעיל [סעיף לד ובפת"ש לעיל ס"ק ז] שהובאה מחלוקת הפוסקים אם הקולא הזו נאמרה גם לגבי מקוה שכולו שאוב, שלדעת הרמ"א כולו שאוב פסול מהתורה.

החלק של הצינור שנחשב בלי קיבול

- א. כתב הרמב"ם [פירוש המשנה פ"ד מ"ג] דאיתו המקום החקוק כלי הוא, ומשמע שרק מקום הגומא נחשב שאוב, וכן לשון הרא"ש [סי' ו] "וכל המים העוברים על הגומא הו' שאובין". וכן נקט הש"ך [ס"ק עז], קודם שחזר בו בנקודות הכסף, ולכן הקשה שחלק הצינור שאחרי הגומא יחשב כהמשכה.
- ב. לשון הטור והשו"ע הוא שאם חקק גומא כ"ש נעשה כולו כלי על ידה, ומשמע שכל הצינור פוסל משום שאובין, וכן כתב הש"ך בנקודות הכסף [בהערה על הש"ך ס"ק עז הנ"ל]¹¹.

בשו"ת אבני נזר [יו"ד סי' רפ] הקשה על דברי הש"ך [בנקודות הכסף] מהמשנה [פ"ה מ"א] דמים שעברו על שפת השוקת אינם נפסלים משום שאובין, וכן הוא בשו"ע [לעיל סעיף ח], ואמאי לא אמרינן שע"י הבית קיבול של הכלי יחול שם כלי גם על שפת הכלי וגם המים האלו ייחשבו שאובין. ומכאן נקט האבנ"ז בפשטות לשון הרא"ש והרמב"ם, שרק מקום הגומא נחשב כלי.¹²

כמות המים שנחשבים שאובין מבח הגומא

לפי פשטות לשון הטור והשו"ע, וכמש"כ הש"ך בנקוה"כ שכל הצינור נחשב כלי קיבול, פשוט שכל המים העוברים בצינור נפסלים. אמנם לפי משמעות לשון הרא"ש והרמב"ם שרק הגומא נחשבת כלי קיבול, יש לשאול דא"כ נמצא שרוב המים אינם נפסלים, דהא רוב המים אינם נכנסים לגומא אלא עוברים מעליה [ובפרט בגומא כל שהוא הפוסלת בצינור של עץ]. וכתב החזו"א [תניינא סי' ה ס"ק ט] שחכמים גזרו בכל המים העוברים מעל הגומא כיון שהם גדורים ונשענים ע"ג כלי קיבול.¹³

אמנם אם אין הגומא תופסת את כל רוחב הצינור וחלק מהמים עוברים בצידה, כתב בגידולי טהרה [גבא ס"ק מד] שהמים

ביאורים והערות

הצינור ואח"כ עשו בו את הגומא, הקלו להחשיב את הגומא כחריץ בקרקע אף שיעקר צורת הצינור היתה בהיותו תלוש, וכן נקטו הטור והשו"ע. [ובתוס' (ב"ק דף סד.) הנ"ל משמע קצת שיעקר החטיטה הנותנת לצינור שם כלי היא עצם חקיקת הצינור, ולפי"ז אפשר שאם חקקו ועשאו צינור בעודו תלוש ואח"כ קבעו ואח"כ חטט בו גומא הוי כתלוש, וכך חששו לדינא בשו"ת פרשת מרדכי (סי' יז) ובספר מי השילוח (סי' ד אות יט), והובאו דבריהם במהרש"ם (ח"א סי' לא)].

11. נדפס בשו"ע [דפוס וילנא] לאחר כמה דפים, ורבים מהאחרונים לא היה לפנייהם דברי נקוה"כ האלו.

12. ויש שתירצו שהש"ך מבאר בנידון סעיף ח הנ"ל דאין הכוונה למים שעוברים על שפת הכלי, אלא עוברים מחוץ לכלי אצל שפתו, וכפי שכתב הב"ח שם.

ובספר שיורי טהרה כתב שרק לגבי תוך הצינור נקט הש"ך דמכח הגומא חל שם כלי קיבול על כולו, כיון שהוא כהמשך לבית הקיבול של הגומא, אך שפת הכלי אינה שייכת כלל אל תוך הכלי ודינה כאילו עברו מים על גב הכלי, שבודאי לא נעשו שאובין אף לפי נקוה"כ הנ"ל.

ויש שדנו לומר שהש"ך [בנקוה"כ] לא נתכוין כלל לומר שכל הצינור פוסל משום שאובין בגלל הגומא, אלא כוונתו רק שאין המשך הצינור נחשב כהמשכה לטהר את השאובין דהכל המשך אחד וכלי אחד, דלא אמרינן שהמים נמשכו מהגומא שהוא בכלי אל הצינור שהוא מקום אחר וייחשב המשכה, אלא הכל המשך אחד, ולכאורה לא משמע כן בש"ך.

13. ולמד כן החזו"א גם מהמשנה [פ"ד מ"ה] בשוקת נקובה מן הצד ומקבלת כ"ש מן הנקב ולמטה דכל המים העוברים בה פסולים [וכן הוא בשו"ע להלן סעיף מ], והרי המים עוברים על השוקת ורובם אינם נכנסים עד שולי השוקת, אלא מוכח דחכמים פסלו את כל המים העוברים מעל כלי קיבול.

קנין הלכה

מראי מקומות

שעוברים מן הצד אינם נפסלים והרי זה כתערובת כשרים ופסולים דמבואר להלן [סעיף מד] דאוליגן בתר רובא.

שיעור הגומא לפסול משום שאובין

במשנה איתא דבצינור של עץ השיעור הוא כ"ש ובשל חרס רביעית. בטעם החילוק כתב בהגהות מרדכי [קידושין סי' תקס] שהוא משום דבשל עץ נוחא ליה שיכנסו המים בגומא וירחיבו אותה, משא"כ בשל חרס שאין המים מרחיבים את הגומא בעינין שיעור רביעית, והט"ז [ס"ק מד] הביא ביאור זה.

ולפי"ז כתב החזו"א [סי' קכו ס"ק ב] שגם צינור של מתכת שיעור הגומא בו הוא ברביעית, ואינו פוסל בפחות מכן, כיון שגם מתכת אינה מתחמטת ע"י המים.

ובשו"ת אמרי יושר [להגר"מ אריק ח"א סי' פ] הביא מהתוספתא דסילון של עצם וזכוכית פוסל אף בכפוף כ"ש, ומוכח שדוקא בחרס בעינין רביעית ולא בשאר כלים, וכתב דלפי"ז גם מתכת שיעורה בכל שהוא. ועוד דן לפרש דדוקא נעשה לקבל צרורות בעינין רביעית, הא בבית קיבול סתמא י"ל דפוסל בכ"ש אף בחרס. [וציין לתוס' חולין (דף נד: ד"ה הדקין) שכתבו ד"ל דדוקא לענין קבלת צרורות שיעור כ"ח הוא ברביעית, ולא בשאר כלי חרס].

צינור שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע

כתב השו"ע שאם הצינור צר מכאן ומכאן ורחב באמצע אינו חשוב קבלה לפסול את המקוה. מקור הדין במשנה [פ"ד מ"ג], ונתבאר הטעם מפני שלא נעשה לקבלה. ופירש הרמב"ם שהמטרה לעשיית הצינור באופן זה היא כדי לגרום להגיר את המים בחזקה.¹⁴

בית קיבול שלא נעשה על מנת לקבל

עיין רמב"ם [פיהמ"ש פ"ד מ"ג ד"ה וסילון] שביאר את הדין של סילון שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע שלא נעשה לקבלה, והביא את המשנה [כלים פ"ב מ"ג] שסילונות של חרס טהורים אף כשהן כפופים ומקבלים, וכתב שגם בזה הטעם לפי שלא נעשה לקבלה. והוסיף הרמב"ם וז"ל "והנה יצא לך יסוד גדול מאד והוא שלא כל מקבל פוסל את המקוה ועושה את המים הנמשכים בו מים שאובין, אלא כל שהוא עשוי לקבלה עכ"ל".¹⁵

וכן לשון הראב"ד בבעלי הנפש [שער המים סי' ג אות יא] "אע"פ שיש לו בית קיבול במקום רוחבו אינו פוסל, לפי שאין נותנין סילונות במקום שיהא צריך לקבל שום דבר אלא העברת המים בלבד.

והקשו האחרונים דהראב"ד סותר לכאורה דברי עצמו בהשגות לרמב"ם [פ"ח מקואות ה"ז], עיי"ש שהרמב"ם הביא את המשנה דמטהרין את המקואות העליון מן התחתון ע"י סילון המחבר בין שתי המקואות ועושה השקה. והביא הראב"ד שבתוספתא איתא דאם הסילון כפוף כ"ש הרי הוא פוסל.

והקשה הראב"ד דבמשנה [כלים פ"ב מ"ג] איתא דסילונות של חרס טהורים אף כשהן כפופים ומקבלים. וכתב דיש לחלק בין דין

ביאורים והערות

14. והראב"ד בבעלי הנפש [סי' ג סי"א] כתב שאותו הרוחב נעשה שלא בכוונה או לנוי בעלמא.

15. ומבאר מהרמב"ם שבצינור רחב באמצע מיקרי שלא נעשה לקבלה, אף שהאדם מעוניין שיכנסו המים במקום הרחב כדי שעי"ז יגירו המים בחזקה, מ"מ לא מיקרי נעשה לקבל אלא אם מעוניין שהמים יהיו שוכנים במקום הזה.

ובדין גומא שנעשתה לקבל צרורות מבואר דא"צ שיהא בית קיבול לקבל מים, אלא די בבית קיבול לכל תכלית שהיא, אף לקבל עפר וצרורות.

קנין הלכה

מראי מקומות

קבלת טומאה לבין פסול שאובין, דבפסול שאובין אף שהן טהורים [לפי שלא נעשו לקבלה] מ"מ פסולים למקוה כיון שבני קבלה הם ומקבלים, וכמו שכלי גללים פסולים למקוה מפני שיש עליהן תורת כלי קיבול.

ומשמע בראב"ד שלענין פסול שאובין גם סילון כפוף שלא נעשה לקבלה פוסל, וזה לכאורה סותר לראב"ד בבעלי הנפש הנ"ל. והנה עיקר ראייתו של הראב"ד בהשגות לפסול בית קיבול שלא נעשה לקבלה הוא מהתוספתא שפסלה בסילון כפוף, ובבעלי הנפש מהדורא בתרא כתב שסילון שנכפף מעט פוסל, שלכך נכפף כדי לקבל.

ולפום ריהמא יש לומר שהראב"ד חזר בו במהדו"ב של בעלי הנפש גם ממש"כ בהשגות על הרמב"ם¹⁶.

ונאמרו באחרונים כמה שיטות בדעת הראב"ד:

א. הרבה אחרונים נקטו שאכן הראב"ד בהשגות סובר שגם כשלא נעשה הכלי לקבלה הרי הוא פוסל, וכלשונו "כיון

שבני קבלה הן ומקבלין", ואף שהשו"ע לא הביא כלל את דעת הראב"ד, מ"מ חששו הרבה אחרונים לשיטתו.

ב. בספר גידולי טהרה [שו"ת סי' ט] כתב דסילונות כפופים שימשו לפעמים בדרך עראי לקבל מים ורק בכח"ג פוסל

מדין שאובין, אך כלי שלא נעשה לקבלה וגם אין משתמשים בו כלל לקבלה אף בדרך עראי, אינו פוסל. ובעין זה כתב בקהלות יעקב [טהרות סי' נד].

ג. בחידושי ר' חיים הלוי [מקואות פ"ו ה"ד] ובחזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יג, וסי' ד ס"ק ג] נקטו שהראב"ד בהשגות לא

נתכוין כלל לומר שהמים העוברים בסילון כפוף פוסלין את המקוה מדין שאובין, שהרי בסילון לא נעשה לקבלה, אלא

כוונת הראב"ד רק לומר שהסילון פסול להשקה, דכיון שענין ההשקה הוא לקבל את שני המקואות להיות אחד, וגם

אם בעליון אין מ סאה הרי הוא מותר כשיש השקה למקוה התחתון, נמצא שהטובל במקוה העליון דינו כטובל בכל

המים שבשני המקואות, ובכלל זה במים שבסילון. וסילון זה אף שהוא כלי שלא נעשה לקבלה, מ"מ כלי הוא והמים

שבתוכו תלושים ואסור לטבול בתוכו, ומעתה כשם שאסור לטבול בתוכו כן אין הוא יכול לעשות השקה¹⁷. אמנם

אין זה כלי לקבלת טומאה דלזה בעינן דומיא דשק שנעשה ע"מ לקבל, וכן אינו פוסל את המקוה מדין שאובין¹⁸.

מלבד שיטת הראב"ד בהשגות הנ"ל [שלפי ביאור הרבה אחרונים סובר שגם כלי שלא נעשה לקבל פוסל] חששו האחרונים גם

לשיטת הגהות מרדכי בקידושין [סי' תקס] שכתב דאין לעשות צינור של עץ להוליך מים למקוה שמא יתחטט הצינור מאליו, ואם

הרקוב מעצמו כל שהוא פסול. ואמנם הרמ"א לא פסק כשיטה זו, אלא כפי שהביא בד"מ [ס"ק כב] בשם הר"ר שמעיה דרק

כשחקקו אדם בכוונה פסול, אך האחרונים כתבו שלכתחילה ראוי לחוש גם לשיטה זו שחקק שנעשה מאליו פוסל.

עוד ציינו האחרונים שהחמירו בבית קיבול שלא נעשה לקבלה, לפירוש האליהו רבה על המשניות¹⁹ שכתב דצינור שהוא רחב

ביאורים והערות

16. אמנם צ"ע דאם אכן סילון כפוף נעשה לקבלה א"כ למה איתא במשנה [פ"ב דכלים] שהסילון טהור אף כשהוא כפוף. אמנם לפי דברי הגידולי טהרה [שו"ת סי' ט] אתי שפיר, דעיקר תכלית הצינור אינו לקבלה, אלא שבאופן עראי משתמשים בו לקבל מים, ואין די בזה לגרום לקבלת טומאה, אך די בזה לפסול משום שאובין.

17. משא"כ סילון שאינו כפוף שאין המים שוכנים בתוכו כלל והם מהוים רק חיבור בין שני המקואות, הרי זו השקה מעליא.

18. עיין בחזו"א שם שהאריך לבאר את התוספתא שכתבה שפסול זה של סילון כפוף היא רק במקואות שהן זו על גב זו, ולכן במקואות שהן זו בצד זו כתב החזו"א לבאר דנהי שהסילון הוא כלי שאינו כשר לטבול בו, מ"מ היה מקום לדון שמכח חיבורו למקוה התחתון יוכשר לטבול בו. [ועיין ר"ש ורא"ש (ריש פ"ג) שמן התורה אכן החיבור למקוה מתיר לטבול גם בכלי עצמון].

19. הביאור נכתב ע"י תלמיד הגר"א ממה ששמע מהגר"א בביאור המשניות וכתבו לאחר פטירת הגר"א, כמבואר בהקדמה לפירוש זה, וכתב שם בהקדמה שלגבי דברים שיש בהם מן הקושי מן הסתם היה הגר"א מיישבם, אם ע"פ סברא או ע"פ גירסא, או אפשר שהכותב

קנין הלכה

מראי מקומות

באמצע מיירי דוקא כשאינו רחב כלפי מטה, אך אם הוא רחב גם כלפי מטה ונעשה בידים ע"י בני אדם ה"ז נחשב קבלה ופוסל. [אמנם אם נעשתה הגומא מאל"ה ע"י שנקרב העין מחמת המים כתב הגר"א דאינו פוסל].

ובספר דברי חיים [הגר"ח מצאנו] על מקואות [ס"ק לג] האריך לבאר מה בין סילון שהוא רחב מן האמצע שאינו פוסל לפי שלא נעשה לקבלה, ובין סילון כפוף שהוא פוסל להראב"ד אף שלא נעשה לקבלה, ותורף דבריו הוא:

א. כלי שלא נעשה לקבלה אלא למטרה אחרת [כגון סילון שהוא רחב באמצע], והעביר בו את המים לאותה מטרה לה נועד, אין כאן פסול שאובין.

ב. אך אם יתן האדם מים בכלי הזה שלא לאותה מטרה לה נועד, עשאו בזה לכלי לקבל, ומים אלה פוסלים משום שאובין.

ג. וה"ה אם נתן את המים בצינור הזה ללא כוונה שיכנסו לאותו בית קיבול, אך ידע שהמים יכנסו ממילא לשם [ולא היה הדבר למטרה לה נועד הכלי כגון להגיר המים], כיון שע"כ יכנסו מים בבית קיבול הזה והאדם ידע זאת ה"ז כנותנם שם בכוונה ונהפך הכלי להיות כלי קיבול ופוסל את המקוה.

בשו"ת מהרש"ם [ח"ג סי' שע] חשש לדברי הד"ח, ופסל מטעם זה צינורות שתוחבין זה בזה ועי"ז נעשה מקום הראוי לקבל מים, וכתב דאין להקל בזה אף שלא נעשה בכוונה כיון שנעשה בידי אדם [ובפרט שהחת"ס החמיר אף בנעשה מאליו]²⁰, וציין להדברי חיים שפסק דבנעשה בידי אדם לצורך איזה פעולה פסול.

והחזו"א [ליקוטים סי' ז ס"ק א] התייחס לצינורות הנעשים מטפי ברזל ומדקדקים שלא תהא בהם שום גומא, וכתב החזו"א דנראה דאם א"א לתקן אין לפסול אף אם היתה גומא, דאף אם היתה הגומא מחזקת רביעית מ"מ לא נעשתה לקבלה אלא נתהוותה מאל"ה ואין זה פוסל [אלא אם ניחא לבעלים בהאי גומא לקבל צרורות וכמש"כ החת"ס בס' רא].

וסיימ החזו"א דליכא מאן דפסל גומא שלא נעשתה לקבלה,²¹ ומהיות טוב צריכין לעשות בסמוך לאוצר המים המשכה ג"ט ע"ג קרקע. ולכתחילה כתב החזו"א דצריך לדקדק שלא תהא שום גומא אף פחות מרביעית, אבל כבר כתב הרמב"ן [הלכות נדה] דלא טוב היות האדם מרבה בספיקות לחוש דילמא איכא גומא, ומרוב הספיקות נשאר בלא מעשה ואין המקוה נבנה וכו'.

העולה מכל הנ"ל הוא דהסכימו האחרונים שלכתחילה יש להזהר שלא תהא שום גומא המקבלת מים בצינור המוליך את מי הגשמים אל האוצר.²² ויש מהאחרונים דחששו בזה אף דיעבד, שחששו לשיטת הראב"ד, אמנם לפי ביאור ר' חיים הלוי והחזו"א בראב"ד אין בזה פסול.²³ וכן כתב החזו"א לדינא שאין דעה הפוסלת בגומות שלא נעשו לקבלה.

ביאורים והערות

עצמו שגה ולא כתב את דברי הגר"א על נכון כי נשכחו ממנו, שהרי כתב את הביאור אחר זמן, אחרי פטירת הגר"א.
20. מה שציין המהרש"ם לשו"ת חת"ס הכוונה לסי' רא, ועיי"ש שלא פסל אלא באופן שניחא לאדם בחטיטה שנעשתה מאל"ה, ולכאורה צ"ע דבצינור של המהרש"ם לא מצינו שהיתה ניחואת.

21. ומה שהביאו האחרונים מדברי הראב"ד בהשגות שפסל סילון כפוף אף שלא נעשה לקבלה, כתב החזו"א שכבר ביאר דברי הראב"ד [תנייני סי' ג ס"ק יג] דרק לענין טבילה בסילון עצמו או שימוש בו להשקה אמר הראב"ד את דבריו, ודוקא בקטפרס, וכפי שהובא לעיל.

22. ובהגהות בית הלל לשו"ע החמיר מאוד מטעם זה שלא לעשות מקואות ממי גשמים מחשש גומות במרזבים [בזמנו היו רוב המקואות סמוכים למעיינות או לנהרות ולא נצרכו למרזבים].

23. ובמהדורא בתרא של בעלי הנפש חזר בו הראב"ד ולא פסל סילון כפוף אלא בנעשה לקבלה.

קנין הלכה

מראי מקומות

סיכום:

גומא שנעשתה מאליה

עיינ ב"י שהביא את דברי הגהות מרדכי בשם הר"ר שמעיה שאסר לעשות צינור של עץ שמא יתחטטו מאליהם ע"י שהעץ ירקיב. והביא הב"י שהמהרי"ק חשש לכתחילה לעשות צינורות באופן שלא יבואו להתלחלח ולהרקיב. והד"מ [ס"ק כב] הביא את דברי הרב שמעיה המובאים שם בהגמ"ר שכתב דכיון שהחטט נעשה מעצמו אין לפסול אפילו ניהא לבעלים במה שנעשה בו ממילא. וכתב הר"מ דכן משמע בר"ן וברא"ש וברמב"ם ובטור, ולכן כתב הרמ"א להקל בזה, אמנם לא כתב במפורש שהקולא היא גם במקרה שניחא לבעלים בגומא זו. ובשו"ת חת"ס [סי' רא] החמיר בגומות כאלו אשר ניהא לבעלים בהן, וכן החמיר מאד בהגהות בית הלל שלא לעשות מרזבים של עץ להבאת מי הגשמים. וע"ע בספר מי השילוח [פרק ד אות יג] שכתב שאם ראה גומא וחישב עליה לקבלה הרי היא פוסלת.

נביא בזה כמה דוגמאות בהן דנו האחרונים:

צינור כפוף

יש מהאחרונים שכתבו שהיות והראב"ד בהשגות החמיר בסילון כפוף, לכן אין להתיר לעשות צינור היורד מהמזוב שעל הגג אם צריך לכופפו בזוית ישרה כדי שהמים יבואו לאוצר. [כך כתב בשו"ת עמק שאלה (סי' נג) והצריך למעם זה לעשות נקב במקום הכיפוף, וכן הובא גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' פ), עיי"ש שהיקל בשעת הצורך אם יעשו נקב כ"ש]. אמנם בספר גידולי מזהרה כתב שהראב"ד אסר צינור כפוף רק כשהוא עשוי באופן שהוא מקבל במקום הכיפוף, אך באופן הנ"ל שיש זוית ישרה אין מקום לפסול, וכך כתבו עוד אחרונים.

מי העיר

כתבו פוסקי זמננו שהמים מהרשת העירונית פסולים למקוה משום שבסתמא הם שאובים. עיינ חזו"א [יו"ד סי' קכג ס"ק א] שכתב שכיון שהמים עוברים דרך השעון המורד את כמות המים הרי הם נעשים בו שאובין.²⁴ עוד דנו האחרונים אם המשאבות המעבירות את המים עושות אותן לשאובין, ומ"מ לענין מעשה נקטו בשו"ת אג"מ [יו"ד ח"ג סי' סג] ובשו"ת מנחת יצחק [ח"א סי' קמו, וח"ה סי' כב] שמי העיר פסולים לגמרי, ואפילו לטבילת כלי זכוכית שחיובה מדרבנן כתב בשו"ת מנח"י [ח"ו סי' נו] שאין להקל.

צינור המתרחב בקצהו

צינור שעשאוהו רחב יותר בקצהו כדי שיוכל לקבל את הצינור השני, יש בזה שני נידונים: האם החלק היותר רחב מיקרי בית קיבול הואיל ונעשה לקבל את הצינור השני, ואת"ל דמיקרי בית קיבול אזי אם הצינור השני

ביאורים והערות

24. ואף שהשעון לא נעשה כדי שהמים ינוחו בתוכו אלא כדי שיעברו בו ויניעו את הגלגל העושה את המדידה, מ"מ ס"ל לחזו"א דלא דמי לצינור שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע, שביאר הרמב"ם [פ"ג מ"ב] שנעשה כדי שהמים יבואו בתוכו ועי"ז יגירו המים בחוזק וזה נקרא שלא נעשה לקבל, דהתם לא באו למקום הרחב אלא כדי שיצאו ממנו בחוזק, משא"כ בשעון שמעוניינים שהמים יכנסו לשעון כדי להמדר שם.

קנין הלכה

מראי מקומות

נכנס לכל עומק המקום הרחב עד שלא נשאר שום חריץ ביניהם, נמצא שבפועל נתמלא הבית קיבול ואין מים נכנסים לתוכו, 25 אמנם אם ננקוט כהש"ך [בנקוה"כ] הסובר שמכח הבית קיבול נחשב כל הצינור כבית קיבול י"ל דה"נ יש מקום לחוש לכך. אמנם יש מהאחרונים שנקטו דאין להחמיר בחומרת הש"ך אלא כאשר הגומא עצמה קיימת, אך בצינור הנ"ל שהגומא עצמה מלאה ואין מים יכולים להכנס בה אין שם כלי קיבול על כל הצינור. והאריכו האחרונים בזה גם במחלוקת הראשונים בדיון בית קיבול העשוי למלאות.

אמנם בדרך כלל אין הצינור השני נכנס לכל עומק החלק הרחב שבצינור האחר, ונמצא שחלק מהבית קיבול נשאר פתוח ויש בזה חשש שאובין, דאף שהבית קיבול לא נועד לקבל מים אלא לקבל את הצינור מ"מ חיישינן ששם בית קיבול עליו, וכדין בית קיבול העשוי לקבל צרורות.

צינור שיש בו חריץ ובתוכו גומי

צינור שיש בקצהו חריץ ובתוכו נותנים גומי כדי שיוכלו לחבר לו צינור אחר וע"י הגומי יתהדקו היטב הצינורות זה לזה, בשו"ת קנה בושם עורר דהוי בית קיבול העשוי למלאות, ותלוי במחלוקת הראשונים בדיון בית קיבול העשוי למלאות. ובקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל [ח"א סי' צא] האריך במחלוקת הראשונים בדיון זה של בית קיבול העשוי למלאות וכתב דאף להסוברים דדבר העשוי למלאות שמיה בית קיבול, היינו דוקא באופן שגם אחרי שמילאוהו הוא משמש כבית קיבול להחזיק מה שבתוכו, אבל באופן שאחרי המילוי אין שם מקבל ומתקבל ואינו משמש כבסיס וככלי המחזיק את המילוי, לכו"ע לא שמיה בית קיבול. ולכן בצינורות שכל כוונת עשיית החריצים היא כדי שעי"ז יתהדקו הצינורות אחד לשני ולא שייך כלל לומר שהצינור משמש כבסיס וככלי המחזיק את הגומי, לא שייך פסול שאובין כלל. 26

חיבור ע"י הברגה

יש מהאחרונים החוששים שחריצי ההברגה הנעשים בצינור ואשר נועדו לקבל חלק אחר של הצינור, נחשבים כבית קיבול, וממילא יש מקום לדון בזה בשני חששות [כדלעיל בסמוך], בחלק שהצינור השני אכן הוברג אל הצינור הראשון הנידון הוא רק לפי הש"ך [בנקוה"כ] הסובר שמכח בית הקיבול נחשב כל החלק הזה של הצינור כבית קיבול, ולכן אף שהחריצים התמלאו מ"מ יש שחששו לשאר הצינור דהוי כבית קיבול. עוד יש להוסיף שאין חריצים אלו נחשבים כבית קיבול אלא להראשונים הסוברים דבית קיבול העשוי למלאות שמיה בית קיבול, אמנם מצוי שכאשר מבריגים את הצינור השני נשארים חריצים ריקים שלא הברגו לתוכם הצינור, ויש שחששו להם דהווי כבית קיבול. 27

פקק השקה המחובר ע"י הברגה

עיין בתשובת שבט הלוי [ח"ט סי' קצ] במה שהשיב למח"ס מקוה מים, דאין ליתן בנקב ההשקה ובנקב הזריעה צינור פלסטי ובו

ביאורים והערות

25. אין ללמוד הלכה למעשה מהדברים הכתובים כאן ורק הובאו הצדדים השונים שנאמרו באחרונים בענינים אלו.
26. עוד הוסיף שם דכיון שהמים אינם נכנסים כלל לחריץ שבו נמצא הגומי, וכל הנידון הוא משום דברי הנקוה"כ שע"י החריץ מקבל כל הצינור שם כלי, בזה י"ל שכאשר החריץ עצמו מלא ואין מים נכנסים בו אין שם כלי על הכל, ובפרט לשיטת הנוב"י [סי' צו] דב"ק הראוי למלאות אינו מקבל טומאה אלא מדרבנן. ועוד ציין לשו"ת אבני נזר [יו"ד סי' רפ] הסובר דאין פסול של שאובין אלא בבית קיבול הנעשה כדי לקבל מים, ולא בנעשה לקבל דבר אחר.
27. בספר חידושים וביאורים [מקואות סי' ט סק"ו] כתב דממה שכתב החזו"א לענין הצינורות של הרשת העירונית, דחשש להם לשאובין בעיקר משום השעון המודד את המים, משמע שלא חשש לחריצי ההברגה, ועיי"ש מה שדן לבאר בזה.

קנין הלכה

מראי מקומות

חריצי הברגה משום שיש לחוש שהמים העוברים עליהם נפסלים משום מים שאובין [ולענין דיעבד לא פסיקא ליה אם יש לפסול].

בדברי הרמ"א במים הבאים על ידי בלים קבועים בגלגל

מקור דברי הרמ"א הוא בב"י בסוף הסימן, עיי"ש שהביא את המרדכי [שבועות ס' תשמה] בשם תשובת ר"א מוורדון שהביא את הגמ' בחולין [דף קז.] שאם דולה מן הנהר בכלי נקוב בכונס משקה ושופך לאמת המים [אריחא דדלאי] אפשר למבול שם את הידים, וכתב דה"ה שיכולים למבול שם כל גופו. ועיי"ש שהתיר זאת אף באופן שאין באמת המים שיעור מ' סאה דמ"מ מחוברת היא לנהר. והקשה הוא על עצמו דהא ניצוק אינו חיבור ובמה נתחברו המים שבדלי אל הנהר, ותירץ דהיכא שתמיד עולים המים [כגון בגלגל המתגלגל שבו עסק המרדכי] אמרינן דניצוק הוי חיבור.²⁸

והב"י כתב שמרש"י ותוס' ועוד ראשונים מבואר דס"ל שאין ללמוד מדיני טבילת ידים שבגמ' [חולין הנ"ל] שהקלו בזה חכמים כיון שאינה טבילה גמורה. גם הר"מ [ס"ק כב] העתיק דברים אלו, ולכן פסק הרמ"א שאין להקל בגלגל הנ"ל אלא כשיש במקוה ארבעים סאה, שבוה אין צריך חיבור למקוה וכעיקר דינו שלא ייחשבו המים כשאובין ולזה די בנקב המטהרו. והש"ך [ס"ק פ] כתב דכיון שהרמ"א סתם בלשונו שעושה בכלי נקב המטהרו א"כ סתמא כוונתו כשופרת הנוד, ובנקב כזה דעת הש"ך דהוי חיבור לנהר ומהני אף כשאין במקוה מ' סאה.

ובמהות דגול מרבבה תמה על הש"ך מהמבואר [להלן סעיף ס] דמים וחלים אינם מערבים שני מקואות זה לזה. ועיין פת"ש [ס"ק כה] שהביא משו"ת חת"ס [סי' רח] שתמה על הנוב", דדוקא במי גשמים אמרינן דכשהן זוחלין אינן מעורבים, ולא במי מעיין כמבואר בש"ך [ס"ק קכט].

ומבואר מזה שהחת"ס סובר דמי מעיין מערבין ב מקואות אף ע"י ניצוק ולא רק כשהן זוחלין ע"ג קרקע. [ועיין לשון חזו"א (תניינא סי' ג' ס"ק יד) שכתב דמעיין מטהר בזוחלין ובקטפרס ואפשר אף בניצוק].

והחזו"א [תניינא סי' ז' ס"ק ט] דן בתחילה לומר שאם הכלי נקוב כשופרת הנוד ה"ז חיבור למעיין ויש לכל הילוך המים האלו [מהכלים שבגלגל אל המקוה] דין זחילת מעיין והכל כשר אף כשאין מ' סאה, וכשיטת הש"ך והחת"ס. ושוב חזר ודן לומר כמש"כ בסי' ג' [ס"ק יד] דמתוך שהגלגל שואב את המים בכלי, והם שוכנים בתוכו באשבורן ולא בזחילה, וגם עיקר הבאתם אל הכלים האלו לא נעשתה בדרך טבעית של זחילת המעיין מגבוה לנמוך, י"ל דאין זו זחילת מעיין והדרינן לכללא שאין ניצוק חיבור. וכתב החזו"א שבסברא זו נחלקו הר"א מוורדון עם רש"י ותוס' ושאר הראשונים, שהר"א נקט דיש דין זחילת מעיין למים האלו,²⁹ ושאר הראשונים נקטו שאין בזה דין זחילת מעיין, ולהלכה החמיר בזה הרמ"א כשאר הראשונים.

סעיף לו

מקור הדין הוא בשער המים להרשב"א המובא בב"י.

ולכאורה יש לשאול למה הוצרך הרשב"א למעם דהבית קיבול לא נעשה לקבלה, תיפוק ליה שהרעפים אינם כלי כלל אלא בנין ממש, ובבנין עצמו לא מצינו שיש חשש של בית קיבול.³⁰ ואולי י"ל דמצינו במשנה [ביצה דף לג.] שהרעפים שמשו גם ככלי

ביאורים והערות

28. והנה בגמ' [חולין קז.] לא איירי בגלגל המתגלגל אלא באדם הדולה, וזה לא נעשה באופן רצוף, וצ"ל שגם הר"א נקט שהגמ' בחולין היא נושא מיוחד בדין טבילת ידים, וכשיטת רש"י ותוס' ושאר הראשונים שהביא הב"י.

29. וקצ"ע דהר"א מוורדון כתב טעם אחר למה ניצוק חשיב הכא חיבור, והוא משום דמכח הגלגל יש כאן חיבור קבוע ע"י הניצוק, ובכה"ג גם ניצוק הוי חיבור. אמנם אכתי מסתבר שאמר דבריו רק במי מעיין, דהא אין זוחלין מערביין ב' מקואות, וכקושיית הדגול מרבבה.

30. וכן כתב החזו"א [ליקוטים סי' ז' ס"ק ב' ד"ה ואף], עיי"ש שכתב דבנין הנכונה ע"י אבנים ולבנים כשר לכו"ע, ולא אמרינן דהוי כלי קיבול שנתחבר לקרקע, ומטעם זה כתב החזו"א שם שהצינורות המביאים את המים מאוצר המים אל המקוה אין בהן חשש של בית קיבול.

קנין הלכה

מראי מקומות

בתלוש [אין מלבנים את הרעפים ביו"ט לצלות בהן] ולכן הוצרך הרשב"א למעם שכתב דהבית קיבול לא נעשה לקבלה, וצ"ע. ויש אחרונים שלא נחתו לסברא זו שבדרך בנין לא מיקרי כלי כלל, ולכן דנו באריחי חרסינה המודבקים במקוה לנוי אי חשיבי בית קיבול, וכמבואר בהערה.

סעיף לח

מקור הדין הוא במשנה פ"ו מ"ה, ושם נתבארו כמה דינים הנובעים מזה שהשק והקופה עשויים כמין אריגה ויש בהם נקבים מרובים:

- א] כשהם נמצאים בתוך המקוה אפשר להטביל כלי אחר בתוכם אף שאין בפתח שלהם שיעור שפופרת הנוד [משא"כ בכלי גמור כשידה תיבה ומגדל דאין מטבילין בתוכן אם אין בפיהם כשפופרת הנוד], דין זה הובא ברמ"א לעיל [סעיף ט].
- ב] אין בהם דין "כלי" שייחשבו המים שבתוכם "שאוובין", ולכן גם אם הניחן תחת הצינור ע"מ שיכנסו בתוכן המים אין המים פסולים.

בדברי הש"ך ס"ק פא

הוקשה לש"ך דלענין שלא לפסול המקוה משום שאובין די נקב כ"ש כמבואר להלן [סעיף מ], ולמה הוצרך הלבוש למעם שיש בשק נקבים מרובים שמחמתם אינו נחשב כלל כבית קיבול. ותירץ הש"ך שלקמן [סעיף מ] כתבו הטור והשו"ע שלענין מעשה יש להבחין בין שני נידונים:

- א. לענין שלא יפסל המקוה בג' לוגין אכן סמכינן על עיקר הדין דסגי בנקב כ"ש שלא לפסול, וכ"ש בשק ובקופה.
- ב. אך לענין שיביא האדם מים בכלי ויעשה על ידו מקוה בתחילה בזה לא סמכינן על נקב כ"ש עד שיהא בו כשפופרת הנוד,³¹ ולזה קמ"ל הכא בשק וקופה שמחמת ריבוי הנקבים שבהם ה"ז מועיל נקב שיש בו שפופרת הנוד ומביאים בהן מים לעשות מקוה בתחילה.
- כתב החזו"א [תניינא סי' ז ס"ק יג] שההיתר ליתן שק וקופה תחת הצינור נאמר אף באופן שניחא לאדם בזה שהשק והקופה מקבלים את המים, כגון שרוצה שהמים יסתננו ע"י השק והקופה, דאפילו הכי אין זה בגדר שאוב.

סעיף למ

בסעיף זה מובאת שיטת הרשב"א [בשער המים ובמיוחסות סי' רלא] בדין הווייתו ע"י אדם, דסובר הרשב"א שדין מים שבאו ע"י אדם למקוה כדין מים שאובין ופוסלים בג' לוגין, וכן פוסלים אף אם באו ע"י האדם למקוה שלא בכוונה.

ביאורים והערות

וכתב דקרום הדבר דקיל טפי מקבעו ולבסוף חקקו, דהתם בצינור האוסף את מי הגשמים אל האוצר כמעשהו בתלוש מעשהו במחובר, אבל הצינור המוליך מאוצר המים למקוה הוא "חלק מבנין אוצר המים, שהרי אין שימוש הצינור אלא בשותפות עם אוצר המים". וכעין זה כתב בשו"ת חבצלת השרון [יו"ד סי' סח] דאין חשש לרצף באריחי חרסינה אשר יש מאחריהם קצת בית קיבול לקבל הטיט, דיש אחרונים שדנו אם יש בזה חשש בית קיבול [עיינן שו"ת עמק שאלה סי' נ], משום דהוי דרך בנין.

31. הש"ך נקט כאן כהט"ז [להלן ס"ק מז] שהוראת הטור והשו"ע שלא לעשות מקוה בתחילה ע"י כלי שיש בו נקב לא נאמרה כשיש בנקב כשפופרת הנוד, וכן משמע גם בש"ך [לעיל סוס"ק פ].

ויש להוסיף דהיתר זה להביא מים על ידיהם הוא רק כאשר אין חסרון מצד שהווייתו ע"י אדם, וכגון שהמים באים למקוה מאליהם דרך השק והקופה, דאם באים ע"י תפיסת יד אדם ה"ז פסול בכל ענין, וכ"כ בספר גידולי טהרה [גבא ס"ק מז] ודלא כהט"ז.

עוד הוסיף החזו"א [תניינא סי' ז ס"ק יג] דמיירי באופן שאין חסרון של הווייתו ע"י דבר המק"ט, כגון שרוב המקוה כשר, א"נ כשמפסיק אויר בינם לבין המקוה, דאל"כ פסול המקוה משום דהווייתו ע"י דבר המק"ט.

קנין הלכה

מראי מקומות

ולעיל [סעיף טו] הובאה מחלוקת הראשונים בדיון זה, שדעת הראב"ד [בעלי הנפש] שמים שבאו ע"י אדם אין בהם פסול דשאובין אלא ה"ז פסול משום דמקשינן מקוה למעיין, מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, ואינו פוסל בג' לוגין אלא ברוב המקוה. אמנם כאמור השו"ע אינו פוסק כן אלא כהרשב"א, וגם בסעיף טו פסלו השו"ע והרמ"א מים שהביא אדם בחפניו למקוה אף בג' לוגין.

בא בידי אדם, בהמשכה

אם כל המקוה נעשה בידי אדם וע"י המשכה לא נתפרש הדיון להדיא בשו"ע, אך מסתבר שלפי הרשב"א שדינו כשאוב היו כשאובה שהמשיכה כולה דפסולה, וכ"כ החזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יז]. וברעת הראב"ד הביא הב"י מספר בעלי הנפש דס"ל דמקוה שנעשה כולו בידי אדם ובהמשכה כשר, והובא גם בט"ז [ס"ק מז].

הווייתו ע"י אדם בגרמא

ע"י דרוש וחידוש רע"א [כתבים שבסוף ח"א] שכתב בנידון מקוה שהומצאה בו תחבולה כעין פעולת שעון, והיינו שע"י משיכת שלשלת נמתח קפיץ וכאשר הניחו את השלשלת גרם הקפיץ ע"י פעולת גלגלים להעלות מים למקוה. וכתב רע"א כמה סיבות לומר שאין בזה פסול משום הווייתו ע"י טהרה ומשום הווייתו ע"י אדם, כיון שאינו אלא גרמא בעלמא. אמנם סיים רע"א שלדווחא דמילתא יעשה גם המשכה.

ובדרכי תשובה [אות קצח] הביא משו"ת לבושי מרדכי [חיו"ד סי' קמו] שדן במקוה שהעלו בו את המים מעומק המעיין ע"י פעולת קיטור, והקיטור נעשה ע"י שאדם הבעיר אש מתחת ליורה מלאה מים, וכתב לפסול משום הווייתו ע"י אדם, דאשו משום חציו וכל מה שנעשה ע"י הקיטור נידון כמעשיו. ודבריו אלו מחודשים, ולכאורה הם שלא כדברי רע"א שהובאו לעיל בסמוך. וראה עוד להלן בסמוך דין מקוה שנעשה ע"י הסרת המונע.

מקוה שנעשה ע"י הסרת המונע

יש ההמקפידין שלא יהיה פתח אוצר הזריעה אל המקוה פתוח בזמן שהמים של הרשת העירונית נכנסים אל אוצר הזריעה, והם פוקקים את הנקב, ורק אחרי שנכנסו המים אל אוצר הזריעה מסירים את הפקק והמים נכנסים למקוה. ויש שחששו שהמים הנפלים בכח ראשון עם הסרת הפקק יחשבו כבאים בידי אדם, וכדין בידקא דמיא המבואר בגמ' [סנהדרין עז. וחולין מז.]. שכבח ראשון חשיב מעשה האדם.

אמנם בשו"ת חת"ס [ריש סימן ריג] נקט בפשיטות שאין זה בגדר הווייתו ע"י אדם, וגם החזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יז] הכשיר זאת והביא ראיה מהמשנה [פ"ב מ"ז-מ"ט המובאת בסעיף מב-מג] שמבואר בה ששבירת הקנקן כדי שירדו המים שבתוכו למקוה לא חשיבא כמים הבאים בידי אדם.³²

מים פסולים הנמצאים במקוה וחובשורו ע"י מעשה אדם

במשנה [פ"ז מ"ג] איתא דמקוה שיש בו ארבעים סאה ונשתנה מראה המים באופן הפוסל, אפשר להוסיף בו מים שאובים עד שיחזור למראה מים, ומבואר דכה"ג לא מיקרי הווייתו ע"י אדם. וכן כתב בשו"ת בית שלמה [יו"ד ח"ב סי' עו].

קנין הלכה

מראי מקומות

הפשרת שלג ע"י תנור חימום

בש"ת חת"ס [סי' ריג] נקט דאם יש קרח במקוה והפשירו ע"י מסי נחושת מלובנים ה"ז כשר ולא מיקרי הווייתו ע"י אדם, דדוקא כשמביא אדם את המים למקוה ה"ז פסול ולא באופן הנ"ל שהקרח כבר נמצא והוא מפשירו, דהוי כעין הסרת המניעה. ובש"ת רב פעלים [יו"ד ח"ב סי' כד] חלק על החת"ס וכתב דיש לפסול, דכיון דחיישינן לדעת הראב"ד הסובר דשלג פסול למבילה כל זמן שלא הופשר, א"כ נמצא שהאדם מהווה ממש את מי המקוה. וגם בש"ת בית שלמה [יו"ד ח"ב סי' עו] כתב לפקפק על דברי החת"ס מהטעם הנ"ל שהאדם מהווה את עיקר המים.³³

מקוה שהמים באים אליו ע"י גלגל השואב מהנהר

כתב בש"ת מהרי"ט [ח"ב יו"ד סי' ז] דמקוה הנעשה ע"י גלגל השואב את המים אין בו פסול הווייתו ע"י אדם אף שהאדם התקין את הגלגל, דכיון שבאופן זה לא מיקרי כח האדם לענין שחיטה, לכן לא מיקרי הווייתו ע"י אדם.

מים שבאו למקוה מרגלי בהמה

דין זה נתפרש לעיל [סעיף טו], שדעת הרשב"א והרא"ש להכשיר ודעת הר"ש דפסול.

סעיף מ

השו"ע עוסק בדין נקב המטהר כלי לענין שלא יפסול הכלי משום שאובין. ופסק השו"ע דמן הדין סגי בנקב כל שהוא אם הוא מלמטה, [אלא שלמעשה הביא השו"ע מש"כ הרא"ש בתשובה שאין להקל לעשות כך מקוה מתחילה]. ועיין לעיל [סעיף ז] שהבאנו את קושיית הש"ך [סוס"ק כג] שבסעיף ז פסק השו"ע כהרמב"ם שהצריך נקב המטהרו וגם הצריך שיחברנו בקרקע בדרך בנין, וכאן היקל בנקב כ"ש מלמטה. והבאנו את תירוץ בעל הסד"ט [שירי טהרה], ורע"א [שו"ת סי' מ], שכתבו שבסעיף ז איירי השו"ע לענין מבילה בתוך הכלי, ובוה החמיר כהרמב"ם, משא"כ בסעיף מ שהנידון רק לענין פסול שאובין, בזה דעת הרמב"ם ועוד ראשונים שאפילו כולו שאוב אינו אלא דרבנן, ולכן היקל השו"ע מן הדין כהר"ש והרא"ש דסגי בנקב כ"ש כשהוא מלמטה.

ומה שכתב השו"ע שאין להקל לעשות מקוה בתחילה ע"י כלי המנוקב בנקב כ"ש, מקורו בשו"ת הרא"ש.³⁴ אמנם אם הנקב הוא כשפופרת הנוד מסכים הרא"ש שעושין בה מקוה לכתחילה, כן נתבאר בב"י [לעיל סעיף ז] ובד"מ [ס"ק י] ובמ"ז [ס"ק מז] ובש"ך [ס"ק פ וס"ק פא].

ומשמע דדוקא כשעושה את כל המקוה [או רובו] ע"י נקב זה, אך כאשר רק מיעוט המקוה נעשה באופן זה נראה שאף להרא"ש והטוש"ע שרי לעשות כן לכתחילה ולהשלים שיעור מקוה, וכ"ש שאין מים אלה פוסלין בג' לוגין.

הטעם שאין בזה פסול של הווייתו על ידי אדם

ובעיקר הך דינא שאם ניקב הכלי כשפופרת הנוד אפשר להביא מים ולעשות מקוה לכתחילה, הקשה הט"ז [ס"ק מז] למה אין

ביאורים והערות

33. ואף שהאדם רק מניח את הטס המלובן וההפשרה נעשית מאליה, מ"מ כתב הבית שלמה דזה נקרא הווייתו ע"י מעשה האדם, וכמו שמצאנו בגמ' [ב"ק דף כב:] שאם הניח גחלת על אדם כפות מיקרי מעשה בידים.

34. בהוצאת מכון ירושלים בשו"ת הנוספות סי' נה.

קנין הלכה

מראי מקומות

בזה פסול מצד הווייתו ע"י אדם, דנהי שאין המים שאובין מ"מ לא עדיפי מאדם המביא בחפניו מים למקוה, שנתבאר [סעיף למ] דפסול בג' לוגין, וראינו צורך להאריך בביאור דברי הט"ז.

בדברי הט"ז ס"ק מז

[א] הט"ז מדייק מלשון השו"ע [והטור] דמה שכתבו ש"אין להקל לעשות מקוה לכתחילה ולהביא מים" קאי על נקב כל שהוא, אבל אם יהא הנקב כשפופרת הנוד אפשר להקל לעשות כן אף לכתחילה. והקשה הט"ז דנהי דכלי מנוקב אינו כלי, מ"מ אם מביא מים באופן זה למקוה הא נתבאר [בסעיף הקודם] דכל שהוא ע"י אדם ה"ז פוסל אף כשלא בא מכלי, ותירץ הט"ז דמיירי שהמים לא נשפכו ע"י האדם מהכלי למקוה, אלא האדם מניחו בסמוך למקוה והמים באים משם למקוה.

ולכאורה צ"ע דהט"ז לא כתב דמיירי שיש המשכה גמורה בין הכלי לבין המקוה, ³⁵ ואם אין המשכה א"כ אכתי יש חסרון של מים שבאו ע"י האדם. [ובהמשך הדברים כתב הט"ז תירוץ אחר, דמכח הנקב והניצוק המחבר לנהר אמרינן גוד אחית וכאילו לא נשאבו המים כלל מן הנהר ולכן אין כאן פסול של מים הבאים מיד אדם אל המקוה].

[ב] עוד יש להעיר שהט"ז [בסוף הדברים] הקשה דאף בנקב כשפופרת הנוד מ"מ איך יעשה מקוה בתחילה, והרי כתב הראב"ד [בעלי הנפש] דבעינן שהמקוה יעשה בידי שמים ולא בידי אדם. [ותירץ הט"ז דלענין הפסול הזה של הראב"ד מהני המשכה אף בכל המים, כיון שאין כאן פסול שאובין רק פסול של בא ביד"ש].

ולכאורה צ"ע דהא הרשב"א [מיוחסות ס' רלא] שהוא מקור הדין של הסעיף הקודם, והראב"ד [בעלי הנפש] שהביא הט"ז בסוף הדברים חלוקים זה על זה, שהרשב"א החמיר דמים הבאים בידי אדם דינם כשאובין ופוסלין בג' לוגין [וכן פוסלין בהמשכה כולה], והראב"ד היקל דכל שהרוב נעשה בידי שמים מהני להשלים המקוה בידי אדם, [וכן מהני להמשיך כל המים], וא"כ אחר שהקשה הט"ז בתחילת דבריו מהסעיף הקודם שמקורו ברשב"א, ותירץ למסקנא שאין בזה פסול שאובין או בא בידי אדם כיון שהם כמחוברים לנהר, מה הוסיף להקשות בסוף הדברים משיטת הראב"ד, דהא אם נתיישב דין זה להרשב"א כ"ש שנתיישב להראב"ד. [ג] וצ"ל שהט"ז סובר שהתירוץ שתירץ למסקנא שהמים נידונים עדיין כמחוברים למקוה מכח הנקב והניצוק ודין גוד אחית, מהני רק לומר שלא יהא בזה פסול שאובין או פסול מים שנתלשו בידי אדם מהמקוה ובאו מידו למקוה, שאלו הם הפסולים שנקט הרשב"א במקוה זה, ונפק להלכה בסעיף הקודם, אבל לענין מה שהצריך הראב"ד שרוב המקוה יעשה בידי שמים ולא בידי אדם לא מהני הסברות הנ"ל, דסו"ס האדם עושה את המקוה.

ובזה הוקשה לו מהראב"ד שאין זה בידי שמים, ותירץ דמיירי בהמשכה גמורה. [ומשמע דמצד שיטת הרשב"א המובאת בסעיף הקודם אין כאן קושיא, איך יעשו את כל המקוה ממים אלו, דכבר תירץ בתחילת הדברים דכל שאין המים באים מידו למקוה אין כאן חסרון של הרשב"א המובא בסעיף הקודם, ורק מצד שיטת הראב"ד הוקשה לו, וצ"ע בכל זה].

עוד הקשה הט"ז בדין המובא ברמ"א דכאשר שואבים מים מהמקוה לרוקנו ולנקותו ומצוי שתוך כדי השאיבה נשפכים מים מהכלי אל המקוה, ואם ישפכו ג' לוגין של מים אלה בשעה שאין במקוה מ"ס יפסלוהו, וכתב הרמ"א שהעצה לזה היא לנקב את הכלי ששואבין בו.

והקשה הט"ז דנהי שאין כאן שאובין בכלי מ"מ כאשר נשפכים המים הרי הם נשפכים מידו של האדם למקוה, ולפי האמור לעיל

ביאורים והערות

35. לשון הט"ז "וממשיך המים דרך עליו למקוה", אך לא משמע שנתכוין להמשכה גמורה דא"כ היה לו לומר דמיירי שעוברים המים במשך ג טפחים בקרקע, וכמו שכתב להלן בסוף דבריו.

ואין לפרש שכונת הט"ז שהאדם לא הביא מים בכלים האלו רק הניחם בסמוך למקוה, ואח"כ גרם לכך שיבואו המים דרך הכלי הזה למקוה ולכן לא מיקרי שהמים באו בידי אדם, דא"כ מה הוקשה לו בסוה"ד משיטת הראב"ד.

קנין הלכה

מראי מקומות

[סעיף הקודם] הרי הם פוסלים. והביא הט"ז דרך כתב הרשב"א [מיוחסות ס' רלא], וכתב הט"ז דצ"ל שמכח הנקב והחיבור של המים שבכלי ע"י הניצוק אל מי המקוה אמרינן גוד אחית, וה"ז כאילו מי הכלי לא נשאבו כלל ואין בזה פסול של שאובין או של בא בידי אדם. [והאריך הט"ז לחדש דלכו"ע אמרינן כאן גוד אחית ואין כאן מקומו].

והש"ך [לעיל ס"ק מו] כתב דהא דכאשר יש נקב בכלי מכשרינן ולא חיישינן להא שהמים נופלים מידו לתוך המקוה, וה"ז פסול אף בנפלו שלא בכוונה, הוא משום שיש לאדם כוונה הפכית, לרוקן את המקוה, ורוצה שלא יפלו המים למקוה, וכל כה"ג נקטינן לדינא דאין זה פוסל את המקוה. ומבואר מהש"ך דלא ס"ל להקל כהט"ז שמכח הניצוק המחבר אמרינן גוד אחית ואין פסול של מים שבאו בידי אדם.

והחזו"א תניינא [ס' ג ס"ק יא] כתב לחלוק על חידושו של הש"ך, דכיון שאנו פוסלים מים שנפלו שלא בכוונה למקוה, יש לפסול גם אם לא נחא ליה. וסיים החזו"א דעל כרחנו לומר כהט"ז שהמים המחברים ע"י ניצוק דינם כאילו לא נשאבו כלל. אמנם כתב החזו"א שכל זה רק לענין שהמים היוצאים עתה ממקוה זה וחוזרים אליו [כשנשפכים מהכלי] אינם פוסלים אותו כיון שדיינינן להו כאילו לא נעקרו, אבל לענין מה שמבואר מהט"ז דמכח הסברא הנ"ל אפשר לשאוב מים בכלי מנוקב ולהעבירם למקוה אחר, כתב החזו"א דבזה שפיר חשיב שאוב וה"ז אסור, וסיים דאין לעשות שום סניף משיטת הט"ז.³⁶

העולה מכל הנ"ל:

הט"ז [ס"ק מו] כתב לחדש שכאשר שואב בכלי מנוקב כשפופרת הנוד ה"ז כאילו לא נשאבו המים כלל, והוציא מזה הט"ז ב נפק"מ: א. אפשר ליצור מקוה בתחילה באופן הנ"ל, כגון שישאב בכלי המנוקב מאמת המים המוליכה מי גשמים ויערה אותם למקוה. ב. כאשר שואב מים ממקוה ע"מ לנקותו ועושה זאת בכלי מנוקב³⁷ אין לחוש כלל למים הנופלים מן המקוה. ומהש"ך [ס"ק מו] מבואר דלא ס"ל כלל את חידושו של הט"ז, ולענין מה שהתירו לרוקן מקוה ע"י כלי מנוקב כתב דהטעם משום שרוצה שהמים לא יפלו למקוה. ונמצא לפי"ז שהש"ך אינו סובר שאפשר לעשות מקוה ע"י שאיבה בכלי מנוקב, ולענין הדין השני נקט להקל מטעם אחר.

להלכה: לענין הדין הראשון המבואר בט"ז שאפשר לעשות מקוה בתחילה באופן זה, כתב הלחם ושמלה [לחם ס"ק קמז] שאין להקל כהט"ז, אלא יש לדון את המים האלו כשאובין ואפילו בהמשכה פסולים, וכ"כ החזו"א [תניינא ס' ג ס"ק יא] הנ"ל. ולענין הדין השני של שאיבה בכלי מנוקב מהמקוה כדי לרוקנו, כתב בשמלה [סוס"ק ע] דכיון שהרשב"א [מיוחסות ס' רלא] לא סבר להך היתר, לכן לכתחילה ראוי לטרוח ולייבש המקוה לגמרי, וכפי שכתב גם המרדכי דרך היו רגילים לעשות, אמנם כשא"א לעשות כן בודאי יש לסמוך על הרמ"א שנקט כהראשונים שהקלו בשאיבה בכלי מנוקב.

פסול שאובין במעיין

עיין לעיל [סעיף טו] שהבאנו את מחלוקת הראשונים אם מעיין שאין בו מ' סאה נפסל בשאובין, ובסעיף זה החמיר הרמ"א לכתחילה, אך אם יש טורח גדול בדבר או בדיעבד שכבר הוכן המקוה בלי לפקוק את נקבי הנביעה ולייבשו, ה"ז כשר.³⁸

ביאורים והערות

36. והוסיף החזו"א דכל זה כששואב ממקום שאינו כשר למקוה כגון מאמת המים המוליכה מי גשמים, אבל אם שואב ממקוה כשר או ממעיין יש לדון בסוגיא דניצוק וקטפרס, [ועיי"ש ס"ק יד].

37. לענין זה סגי בנקב כעדשה כיון שאין עושה כל המקוה בתחילה ע"י שאיבה זו והחשש הוא רק מצד פסול ג' לוגין.

38. הפת"ש [ס"ק כח] הביא שבשו"ת משכנות יעקב כתב להחמיר בזה משום שהרבה גדולי ראשונים החמירו, ולכן נקט שאם רוב המ

קנין הלכה

מראי מקומות

ועיין ש"ך [להלן ס"ק קב] שכתב דמעין שלא היו בו אלא יט סאה וריבה עליו שאובין עד מ' סאה, אם הביא את השאובין בהמשכה ה"ז כשר לכתחילה, דאף דבעלמא נקמינן דשאובה שהמשיכוה כולה או רובה פסולה, מ"מ כשמצטרפת קולא דמעין, שלפי רוב הראשונים אין בו פסול שאיבה כלל, הרי זה כשר לכתחילה.

הגדרת מעין

עיין פת"ש [ס"ק כח] שכתב בשם שו"ת משכנות יעקב [סי' מה] שלגבי החופר באר במקום שמצויים בו נהרות ה"ז ספק גדול אם מקור המים של הבאר הוא ממעין נובע או שמקורו ממי הנהר, דאם מקורו ממי הנהר אין דינו כמעין אלא כמקור כמבואר בתוספתא [פ"א ה"ז] וברמב"ם [פ"ט ה"ג], וממילא לא תהיה בו קולא דמעין כגון לטהר בזוחלין או שלא יפסל בשאובין עכ"פ בדיעבד.

וכתב הלחם ושמלה [לחם ס"ק עד] בשם הגידולי טהרה [שו"ת סי' ב] דיש סימנים שאפשר לידע מכחם אם באר זו היא מעין או שהיא מי תמציות מהנהר, וז"ל אם המים בוקעים דרך נביעה מלמטה למעלה ולא דרך צדדים הם מי מעין, גם אם המים מעלים כמין גלים הם מי מעין, וכן אם נובעים תמיד ממקום אחד נביעה שוה ותמידית, וכן המים היוצאים מבין הסלעים הם ללא ספק מי מעין.

ומאידך אם המים באים מן הצד דרך המשכה וטיפטוף אין לסמוך ולהקל שהם מי מעין עד שיתברר לו. ועיין בספר דברי חיים [ס"ק יב] שכתב שנחלקו בזה המהרי"ק והמהרי"ט [ח"ב סוס"י יח], שהמהרי"ק [סי' נו] הכשיר בכל הבארות וכן הוא ברמ"א [להלן סעיף נב], והמהרי"ט החמיר, וכתב הד"ח דמשמעות דברי הר"ש [פרה פרק ח] 39 ותוס' [בכורות דף נו בדיבור הראשון] היא לקולא כמהרי"ק, ומסיק בדריעבד נראה להקל כשיטה זו.

ועיין פת"ש [ס"ק כט] שהביא משו"ת חת"ס [סי' רמז] דבמקרה שקדמו המים השאובין למי המעין ראוי להחמיר מפי, שאם אין ביטול פו"ר ולא הוצאת ממון גדולה על הציבור רק טורח המחמיר תע"ב, והטעם משום שהרשב"א במיוחסות הביא דיעה שהחמירה בזה וחשש לה לכתחילה, ודיעה זו מצטרפת לדעת הפוסלים שאובין במעין.

סעיף מא

מקור הדין הוא במשנה פ"ד מ"א ובגמ' שבת דף מז:.

ועיין בב"י שהביא שיש שתי שיטות עיקריות בראשונים בדין זה, ולא נאריך בזה רק נכתוב את הנפק"מ בין השיטות: א. לשיטת רש"י והרא"ש גם במניח כלים תחת הצינור, יש חילוק בין אם הניחן בשעת קישור עבים או בשעת פיזור עבים ולא רק במניח בחצר, דבמניח בשעת קישור עבים בכל גווניו אין המים נחשבים שאובים, וכן נקמינן להלכה דבמניח בשעת קישור עבים ונתפזרו המים אינם כשאובין. ואילו לדעת הרמב"ם במניח תחת הצינור בכל גווניו נחשב כאילו נתמלאו המים לדעת אף במניח בזמן פיזור עבים, שחזקת הצינור שהוא מביא מים. ולשיטתו רק לגבי מניח בחצר חילקו בין הניחם בשעת קישור עבים וכו'.

ביאורים והערות

סאה של המעין נעשו משאובין אין להקל כלל, ואם הרוב מים כשרים יש להקל בשעת הדחק שאין פסול ג' לוגין. 39. עיי"ש בר"ש [סוד"ה מי בצים] שהביא את הגמ' בבכורות [דף נה]. דהנודר ממי פרת אסור בכל מימות שבעולם, דכל המעינות סולמי דפרת נינהו. והוסף הר"ש דאף שבנהר פרת גופיה חיישינן לריבוי נוטפין, מ"מ במעינות היוצאים במחילות מתחת לקרקע לא חיישינן בתערובתן לריבוי.

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. לפי רש"י והרא"ש להלכה לא גזרו בשוכה אלא במניח. והוסף הב"י חידוש נוסף לקולא דבמניח בשעת קישור עבים ונתפזרו אין מחלקים בין מניח לשוכה, אלא אף במניח בכוונה שיתמלאו ולא שכח בזמן פיזור העבים דינו כשוכה, ואין המים נחשבים שאובין, והמעם משום דכיון שנתפזרו העבים הסיח דעתו. ודעת הרמב"ם דלהלכה גזרינן שוכה אמו מניח, [כדעת בית שמאי, ואליבא דר"מ דנמנו ורבו ב"ש על ב"ה] ובין בהניח תחת הצינור ושכחם ובין בהניח בחצר בשעת קישור עבים ולא נתפזרו העבים ושכחם, הווי שאובין, אך אם הניח בחצר בשעת קישור עבים ונתפזרו, אף בהניח לדעת ה"ז כשוכה ולא גזרו. והשו"ע נקט להלכה את שיטת רש"י והרא"ש ולא הביא כלל את דעת הרמב"ם, והש"ך [ס"ק צג] העתיק באריכות את דעת הרמב"ם, וכתב הלחם ושמלה דנראה מזה שהש"ך סובר שיש להחמיר כהרמב"ם בדין זה.

ומבואר בפוסקים דכאשר המים שבכלים האלו נחשבים שאובין, יפסלו את המקוה בג' לוגין כשאר מים שאובין, אף אם לא יגביה את הכלים אלא יכפה אותם או ישבור אותם והם יזובו למקוה. [ומיירי באופן שיש לוג בכל כלי, או בנתכוין לרבות, וכפי הכללים של פסול ג' לוגין שנתבארו לעיל סעיף טו].

נתמלאו לדעת

כלי שהונח ע"י האדם ע"מ שיכנסו בו מי הגשמים, ה"ז נחשב כשאובין אף שהאדם לא שאב בידים, וזה אף במניח בשעת פיזור עבים, דסו"ם הניח כדי שהכלי יקבל את המים.

ואם הכלי הונח מאליו [או ע"י בהמה]⁴⁰ בחצר ונתמלא מים ואח"כ ראהו הבעלים וניח"ל במים אלו, אין זה פוסל, כמבואר במשנה דבכה"ג כופה את הכלי או שובר אף שניח"ל לעשות מקוה מהמים האלה. ובאופן שהכלי הונח מאליו אך האדם ראה אותו קודם שנתמלא ורצה שיתמלא, נסתפק בזה החזו"א [תניינא סי' ח סוס"ק י ד"ה והנה] אי חשיב מילוי לדעת, והניח בצ"ע.

הניח בלי ליד המעיין

עיין ש"ך [ס"ק צב] שהביא את קושית הגהת הדרישה שהקשה, דלעיל [סעיף ז] החמירו במי מעיין שנכנסו לתוך כלי דנעשו שאובין ונפסל אף אם יצאו מעצמן, ולמה נקטו בפשיטות דנעשו שאובין בכלי. ותיירן דמיירי שהכלי נתמלא לדעת ולכן נעשו המים שאובין, וכן כתב הט"ז [לעיל ס"ק יד] דנראה דמיירי שהכלי הונח שם לדעת [פירוש לדעת שיתמלא]. והש"ך [ס"ק צג] כתב שלגבי מעיין גם אם הכלי הונח ע"י האדם שם שלא לדעת שיתמלא, מ"מ הוי כמו נתמלא לדעת שהרי בהכרח המעיין עובר עליו. ורק לענין ירידת גשמים שייך לחלק בין לדעת לבין שלא לדעת [כשהניח בשעת פיזור עבים], כיון שירידת הגשמים אינה תלויה בו ואינה קבועה אלא כאשר ירד הגשם מן השמים.⁴¹

ביאורים והערות

40. החזו"א [תניינא סי' ח סוס"ק י ד"ה והנה] כתב דגם אם חרש שוטה וקטן הניחו את הכלי אין כאן שאיבה לדעת. ולכאורה מיירי באופן שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, דאי ניכרת א"כ נתבאר בגמ' חולין [דף יג.] דמדרבנן החמירו דהוי כמו מעשה מדעת. 41. מסתימת הדברים נראה דמיירי במעיין הנובע כל הזמן, ואפ"ה סבר ההגהת פרישה שאם האדם הביא את הכלי לשם שלא ע"מ שיתמלא אלא מטעם אחר אין כאן שאיבה לדעת, והש"ך חלק ונקט דכיון שהאדם יודע ורואה שהמעיין מקלח ה"ז כנתמלא לדעת גם אם הכלי הונח לתכלית אחרת. והחזו"א [תניינא סי' ח סוס"ק יא] נתקשה במאי פליגי ההגהת דרישה והש"ך, דאם בשעה שהמעיין מקלח ה"ז כמניח תחת הצינור בשעה שמקלח, דפשוט להחזו"א דהווי שאובין אף כשנתון שלא בכוונת מילוי ואין מי שיכשיר בזה. ולגבי מעיין שנביעתו

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב הבית מאיר דמרוזבות שנבנו על הגג פוסלים את המים לכו"ע [כשיש בהם בית קיבול] אף אם נבנו בשעת פיזור עבים, דכיון שהמרוזבות עומדים כאן בקביעות וכל ייעודם הוא לקבל המים לכן לא אמרינן דאסוחי אסח דעתיה.⁴²

סעיף מב

מקור הדין בדברי ר' יהושע במשנה [פ"ב מ"ז]. ומתבארים בו שני עניינים:
א. מתוך שהעלה על הגג לנגב לכן אין זה נחשב שהמים נתקבלו בכלים לדעת, דאדרבה רצונו שלא יתקבלו, ולכן עצם המציאות של המים בכלים אינה עושה אותן לשאובין.
וכתב הש"ך [ס"ק צד] בשם הלבוש שדין זה הוא אף אם העלה את הקנקנים בשעת קישור עבים, דמתוך שאינו רוצה שיתמלאו מים אין זה מילוי לדעת.

והחזו"א [תניינא סי' ח ס"ק יא] הקשה דהניחא לשיטת רש"י והרא"ש והשו"ע [סעיף הקודם] שלא פסלו אלא במניח לדעת שיתמלאו המים, אך לשיטת הרמב"ם שהובא בש"ך [ס"ק צג] שגזרו גם בשוכה, א"כ ה"נ יגזרו גם כאן.⁴³
ולכן כתב החזו"א ד"ל דמיירי שהעלן לגג בשעת פיזור עבים, [ואף שכתוב עונת גשמים אין זה מכריח דמיירי בשעת קישור עבים], אך אם היה בשעת קישור עבים ה"ז פסול להרמב"ם דגזרו בשוכה.
ב. מים שנתמלאו בקנקנים שלא לדעת, אם רוצה שייגיעו המים למקוה אינו רשאי להגביה את הקנקנים ולערוות, דעצם הגבהת הקנקנים עם המים שבתוכו עושה את המים לשאובין. אבל רשאי לכפות את הכלי או לשוברו, שבאופן זה אין כאן מעשה גמור של נטילת המים בכלי, ולכן אין המים נעשין שאובין.

ופשוט דמיירי באופן שאין חסרון של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה, וכל שאין המים יורדים ישירות מהכלי אל המקוה, אפילו מפסיק אויר אין כאן הפסול הזה.⁴⁴ וכך כתב החזו"א [תניינא סי' ח ס"ק ב].

סעיף מג

בסעיף זה ישנם שני דינים אשר מקורם במשנה פרק ב מ"ח-מ"ט.
בשני דינים אלו מבואר במשנה שהתירו רק לשבור את הקנקנים ולא לכפות אותם, דחמירי מהנידון של הסעיף הקודם של מעלה קנקנים לנגב, דהתם נקמינן שלא מיקרי מילוי לדעת כלל, משא"כ בשני הציורים האלו שנתן את העציץ או הקנקנים בתוך בור

ביאורים והערות

פוסקת מפעם לפעם ונתן בשעה שפסקו מימיו ע"מ שיתמלא, כתב החזו"א שזה דומה לנתן כלי בחצר בשעת קישור עבים, ואם נתן שלא בכוונת מילוי כתב החזו"א דנראה דהוי כנותן בשעת קישור עבים שלא לכוונת מילוי, והניח בצ"ע.

42. ויש שכתבו דה"ה אם מונחים על הגג בקביעות מזגן או דוד שמש אשר יש בהם בית קיבול, הרי אם ירדו גשמים לאותו בית קיבול חשיבי כשאובין. ויש מקום להסתפק אולי כיון שאין האדם רוצה כלל שיכנסו המים למכשירים אלו וטפי ניח"ל שלא יכנסו, לא אמרינן בזה שייחשב קבלה לדעת.

43. ואולי סובר הלבוש והש"ך שלא גזרו אלא בשוכה ולא כאשר רצונו הוא שלא יתמלאו.

44. ויש לעיין למה אין כאן פסול של הווייתו עי אדם, [המובא לעיל סעיף לט]. ובשלמא כששובר את הקנקנים כתב החזו"א שאינו בגדר הווייתו ע"י אדם כיון שאינו אלא כהסרת המונע, אך כאשר כופה את הכלי יש לעיין למה לא מיקרי מעשה גמור של הבאת המים אל המקוה.

קנין הלכה

מראי מקומות

שיש בו מים, ה"ז קרוב יותר להיחשב לדעת. 45 [אף שלא היתה לו דעת גמורה שיתמלאו הכלים מים, שאז חשיבי שאובין וגם שבירת הכלי לא מהניא].

וכתב הב"י שגם בין שני הדינים שבסעיף הזה יש חילוק עד כמה חשיבי שלא לדעת, ויש בזה גם חילוק לדינא, שבסייד ששכח עציץ בבור אין מקילין לשבור את העציץ אלא אם יש קצת מים בבור, 46 משא"כ במסדר קנקנים שמקילים אף אם הבור בלע את מימיו ובזמן שבא לשוברים אין מים בבור.

הב"י למד חילוק זה מלשון הרא"ש כפי שהיתה לפניו, וכן מלשון הרמב"ם [פ"ד ה"ה]. ובמקום החילוק כתב הב"י שהוא משום שלגבי עציץ היה זה על דעת קבלה שהרי היה בו טיט, ופירש הדברי חמודות [אות כח] שהמים מועילים לטיט שיתרכך ויעשה בו מלאכתו. 47 משא"כ במסדר קנקנים ע"מ לחסמן, שיבלעו חרסי הקנקן מהמים, אך לא נתכוין שהכלי עצמו יתמלא, לכן הקילו לשבור אף כשאין בבור קצת מים. 48

סעיף מד

מקור הדין של המשכה הוא במשנה פ"ד מ"ה בדין מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ומשם ירדו למקוה, דקיי"ל דאם רוב המים כשרים ה"ז כשר, ולא אמרינן שהשאובין פוסלים את הכשרים בג' לוגין. 49 ובגמ' [תמורה דף יב.] הובאה תוספתא [מקואות פ"ד ה"ב] דאמר ר' אליעזר בן יעקב דמקוה שיש בו כא סאה מי גשמים ממלא בכסף יט סאה [והיינו מים שאובין] ופותקן, [ממשיכין] למקוה והן טהורים, שהשאובה מטהרת ברבייה ובהמשכה. ועיי"ש [דף יב:] שהובא דלפי רבנן דראב"י שאובה שהמשיכה כולה טהורה. ענין ההמשכה הוא שהמים השאובים אינם באים באופן ישיר מהכלי למקוה אלא נשפכים על מקום אחר ויורדים ממנו למקוה. פרטי הדינים בזה אי בעינן דוקא ע"ג קרקע או ע"ג מחובר לקרקע, או דמהני גם ע"ג סילון תלוש, וכן משך המקום שהמים צריכים לעבור ע"ג הקרקע, יבוארו להלן [סעיף זה ובסעיפים מה-מה].

הפסולים שנמחרים ע"י המשכה

במשנה ובגמ' בתמורה [הנ"ל] הובא דין המשכה לענין טהרת מים שאובים. בנוסף לזה מצאנו בראב"ד [ספר בעלי הנפש] שגם בפסול של מים הבאים בידי אדם [דחידש הראב"ד דפסול משום דבעינן שהמקוה ייעשה בידי שמים דומיא דמעייין], מהניא המשכה להתיר את המים האלו. ולפי גירסת הב"י בבעלי הנפש היינו אף אם כל המים של המקוה הומשכו באופן זה.

ביאורים והערות

45. וכתב החזו"א [תניינא סי' ח ס"ק יא] הטעם משום שבשני המקרים [כאן] מיירי שנותן את הכלים בתוך בור שיש בו מים, וכיון שעלולים הכלים להתמלא במים לכן הוי כעין מניח מים בשעת קישור עבים.
46. וכתב בספר חיבור לטהרה דהיינו שיהיו בבור רביעית מים [דזה הוי שיעור מקוה מדאורייתא לכלים].
47. רצ"ל שלא נתכוין ממש שיכנסו מים לעציץ דא"כ הו"ל שאובין גמורים, אלא שיש לו בזה קצת נוחותא.
48. והחזו"א [תניינא סי' יח ס"ק יא] כתב דבלשון הרא"ש שלפנינו אין מקור לחילוקו של הב"י שהצריך גבי עציץ שיהיו קצת מים בבור. [רקצ"ע דאכתי מלשון הרמב"ם משמע כן].
49. ולפי פירוש הר"ש והר"ן גם המשנה [פ"ב מ"ז] במניח קנקנים בראש הגג עוסקת בהיתר דהמשכה, אך לפי שאר הראשונים א"צ שם היתר דהמשכה כיון שהמים אינם נחשבים שאובין כלל.

קנין הלכה

מראי מקומות

ולדעת הרשב"א [הובא בסעיף למ] שרין מים הבאים בידי אדם דינם כמים שאובין ואין להכשיר המשכה בכולה, כשם ששאובה שהמשיכה כולה פסולה, מ"מ מהניא לפסול זה דמים הבאים ביד אדם רבייה והמשכה כמו בשאובין.⁵⁰

מעם היתר ההמשכה

עיין מרדכי [שבועות סי' תשמו] שהביא בשם היראים שטעם היתר ההמשכה הוא משום שהמים מתבטלים אנב הקרקע, וכאילו באים מתמצית הקרקע ולא מהכלים, ולכן הצריך שתהיה הקרקע ראויה לבלוע. וברעת הראב"ד [הובא להלן סעיף מו] שלא הצריך קרקע ראויה לבלוע, י"ל דסובר דמ"מ כיון שממשיכן אנב קרקע נתבטלו לארץ ואינם כשאובים.

אמנם בדיעת הרמב"ם וסיעתו הסוברים דאפשר להמשיך גם על גבי כלי תלוש כל שאינו פוסל מטעם שאובין, לא שייך לומר את הטעם הנ"ל. וצ"ל דכיון דשאובה דרבנן, לא פסלו אלא אם המים באים באופן ישיר מהכלים למקוה, אך אם נפלו ע"ג מקום אחר ומשם הגיעו למקוה לא מיהו כ"כ כשאוב ולא גזרו בזה.

האם המשכה מהניא גם לפסול דאורייתא או רק לפסול דרבנן

א [לפי הסוברים דמקוה שכולו שאוב כשר מן התורה, נמצא לכאורה שההמשכה באה לטהר רק פסול דרבנן של שאובין, ואפשר שמן התורה אין המשכה מועילה כלל.⁵¹

ב] להסוברים דכולו או רובו שאוב פסול מהתורה, דנו הפוסקים אם המשכה מועילה לכולו שאוב שלא יהא בו פסול ד"ת רק דרבנן.⁵²

בתוס' [ב"ב דף סו: ד"ה מכלל] מבואר בדברי הר"מ מפונמייזא דאף אם כולו שאוב פסול מהתורה, מ"מ המשכה מהניא אף בזה שלא יהא בו פסול מהתורה [ומאן דמצריך רבייה והמשכה אפשר דהוי מדרבנן], וכן כתב בשו"ת מהרי"ט [סי' יז]. ובספר לחם ושמלה [שמלה סוס"ק עה] דן בשאלה זו, ועיין בלחם [ס"ק קסח] שיש לחוש דכולו או רובו שאוב הוי פסול דאורייתא אף בהמשכה, ולכן כתב להחמיר בספיקו.

שאובה שהמשיכה כולה

הראשונים נחלקו בדין שאובה שהמשיכה כולה:

- א. דעת הרמב"ם [פ"ד ה"ח] והשאלות והרא"ש ועוד ראשונים דשאובה שהמשיכה כולה פסולה, שאין השאובה מטהרת אלא ברבייה והמשכה.
- ב. דעת חכמי המערב [מובאים ברמב"ם פ"ד ה"ט] והרי"ף [לפי הבנת הרמב"ן והרשב"א והר"ן בדבריו] והר"ש [הובא בר"ן שבועות דף ה:]: דשאובה שהמשיכה כולה כשרה. [והמרדכי שבועות סי' תשמו נקט בדיעת הרי"ף שלא הכשיר בשאובה שהמשיכה כולה].⁵³

ביאורים והערות

50. ולענין פסול של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה [המבואר להלן סעיף מח].

51. אמנם לפי הראב"ד בבעלי הנפש מועילה המשכה לפסול של הווייתו ע"י אדם, ואם ננקוט שהוא פסול דאורייתא נמצא שלשיטתו מהניא המשכה אף לפסול דאורייתא.

52. ולהסוברים דשאובה שהמשיכה כולה כשרה, אם יסברו דכולו שאוב כשר מן התורה אזי יהא מבואר דהמשכה מועילה מן התורה.

53. ובגמ' תמורה [דף יב:] הובאה דעת ר' אליעזר בן יעקב שאין השאובה מטהרת אלא ברבייה והמשכה, ודעת ר' יוחנן דשאובה

קנין הלכה

מראי מקומות

אופנים שונים של רבייה והמשכה

א] האופן הפשוט הוא קדמו במקוה כ' סאה ומשהו מים כשרים, ואח"כ המשיך לתוכן יט סאה ועוד מים שאובין והשלימן למ סאה, ה"ז כשר, ואפילו הוסיף הרבה על השאובין עד שרבו על הכשרים ה"ז כשר, שהרי יש רוב שיעור מקוה מהכשרים. ב] נתערבו בחצר אמת מים של מי גשמים עם שאובין והומשכו למקוה, אם רוב מן הכשר ה"ז כשר, וזו משנה [פ"ד מ"ד]. ג] קדמו יט סאה שאובין מומשכין ואח"כ נכנסו כא סאה מים כשרים, כתב הב"י שנראה לפרש בדעת הרמב"ם דס"ל שבאופן זה לא התירו רבייה והמשכה, והובא דין זה ברמ"א בסעיף זה.⁵⁴

וכתב הש"ך [ס"ק צט] דבכה"ג לא מהני אם ימשוך את כל המים האלו למקוה אחר. ובספר גידולי טהרה [ס"ק צט] תמה על זה, וגם החזו"א [תניינא סי' ד ס"ק טו] תמה על הש"ך וכתב שאין לדבריו מקור, ואדרבה כתב החזו"א דאפילו מילא בכתף ונתן להדיא יט סאין שאובין למקוה, ואח"כ נוספו עליהם כא סאה מי גשמים, ואח"כ המשיך את כל המים האלו למקוה אחר ה"ז כשר.

ד] קדמו כ' סאה שאובין מומשכין ואח"כ נכנסו מ סאה מים כשרים, מהט"ז [ס"ק נה] נראה שפסל בזה דסובר דכל שלא קדמו רוב מ' סאה של מים כשרים דין המים המומשכין כדין שאובין לכל דבר, וכ"ש הכא שקדמו השאובין. ובהגהות רע"א לשו"ע [על הש"ך ס"ק צט] הביא מתוס' [תמורה דף יב:] שהר"ר שמואל כתב שקיבל מרבתי דאם יתן מ' סאה מים כשרים ה"ז כשר, והיינו שהשאובין המומשכים שקדמו למים הכשרים אינם פוסלים את המקוה אך גם אינם משלימים לשיעור מקוה.⁵⁵

ה] היו במקוה כ' סאה מים כשרים והמשיך לתוכו כ' סאה שאובין, נחלקו בזה האחרונים:

- א. הט"ז [ס"ק נה] כתב שהשאובין האלו פוסלים את המקוה אף שהם מומשכים, כדין שאר שאובין שלא הומשכו. והיינו שהט"ז סובר דכל שלא קדמו כא סאה כשרים פוסלים השאובין המומשכים. [ולכאורה גם ג' לוגין שאובים יפסלו בכה"ג אף אם הם מומשכים, דסו"ס לא קדמו כא סאה כשרים].
- ב. והלחם ושמלה [שמלה ס"ק עה] נסתפק בזה לדינא, די"ל דכל שהשאובין הם מיעוט לגבי הכשרים שקדמו להם אפשר מעתה להוסיף עוד מים כשרים עד מ' סאה.

ביאורים והערות

שהמשיכוה כולה כשרה, ונחלקו הראשונים בביאור הגמ' הזו:

- א] הרא"ש ביאר את הגמ' כפשוטה, דר' יוחנן פסק כחכמים שלא הצריכו רבייה והמשכה אלא אף המשיכוה כולה כשרה.
- ב] ברמב"ם [פ"ד ה"ח] נראה שפירש שלשון זו ד"שאובה שהמשיכוה כולה כשרה" לא קאי על מ' סאה מים שאובין, אלא על מקוה שיש בו כא סאה מי גשמים ונתנו בו יט סאה מים שאובים שלא בהמשכה, ומים אלו פסלו את הכשרים, ואם עתה המשיכו את כל המקוה הזה אל מקוה אחר הוכשר הכל, כיון שיש כאן רוב מי גשמים אלא שחל בהם פסול שאיבה.
- ג] הר"ר שמואל [תוס' תמורה דף יב:] כתב שקיבל מרבתי דהכוונה שארבעים סאה אלו שהומשכו טהורים מלפסול מקוה בג' לוגין, ואם עכשיו יתן במקוה מ' סאה מי גשמים יוכשר, דכיון שהומשכו המים אין זה כדין ג' לוגין שפוסלים את המקוה עד שיצאו כל המים שבו באופן שלא נשארים ג' לוגין, והובאו הדברים בהגהת רע"א לשו"ע [על הש"ך ס"ק צט]. ומבואר מדברי הר"ר שמואל דבעינן שיתן במקוה עכשיו מ' סאה של מי גשמים ולא סגי ליתן כא סאה של מי גשמים ויצטרפו להם יט סאה מהשאובים שהומשכו כבר למקוה.
54. והחזו"א [תניינא סי' ד ס"ק יד] כתב דלענין הלכה אפשר שיש להקל אף שקדמו השאובין המומשכים כל שיש רוב מים כשרים, וכגון אם קדמו כא סאה שאובין מומשכים ואח"כ כב סאה מי גשמים, וזה בצירוף שיטת הראשונים שהקלו בכולו מומשך, ואף להפוסלים כולו משוך אינו אלא מדרבנן, אך סיים החזו"א דהיכא דאפשר ראוי לחוש לדברי הרמ"א.

55. הר"ר שמואל איירי שהיו במקוה מ' סאה שאובין מומשכים, ויש לדון אם ה"ה אם היו במקוה יט סאה, והחזו"א [תניינא סי' ד ס"ק יד] נקט שהעיקר שירבו מי הגשמים על השאובין, ולכן אם הומשכו טז סאין שאובין ואח"כ ירדו כא סאין מי גשמים יוכל מעתה להמשיך יט סאה שאובין ויוכשר.

קנין הלכה

מראי מקומות

ג.

והדברי חיים על המשניות [פ"ד מ"ד] וכן המרכבת המשנה הכשירו בזה.

כתב בתשובות הרדב"ז [ח"א סי' פה] שלכתחילה יש לעשות מקוה שכל המ' סאה יהיו כשרים, ורק היכא דאי אפשר עושין ע"י רבייה והמשכה. והביא דבריו האגרות משה [יו"ד ח"ג סי' סד], וכתב דפשוט דבמקוה שעושין לקהל לא שייך לא אפשר, ויש לעשותו באופן כשר לכתחילה.

בדברי הט"ז ס"ק נה

הט"ז חידש דכל שלא קדמו כא סאה מים כשרים הרי דין השאובין המומשכין לתוכו כדון שאובין גמורים ופוסלים את המקוה. והקשה הט"ז מסעיף נה שהיו ג' מקואות של כ' כ' סאה, שניים כשרים והאחד שאוב והשאוב באמצע, וירדו שלשה וטבלו וע"י זה נתערבו המקואות, דאין זה מועיל להכשירם כיון שהשאוב באמצע, אך גם לא נפסלו המקואות מחמת השאובין שבאו אליהם מהמקוה שבאמצע משום שהשאובים באו בדרך המשכה, וחזינן שאין בכה"ג פסול אף שאין במקוה כא סאה. וכתב הט"ז דשאני התם שההמשכה היתה בהיתר משא"כ הכא שהיא באיסור כיון שאין רוב כשרים. והדברים צ"ב דהא גם בסעיף נה איירי במקוה של כ סאה, ואין כאן רוב כשרים, ולמה מיקרי המשכה בהיתר. ועיין רש"ש [פ"ו מקואות מ"ג, נדפס בש"ס אחרי מסכת נדה] שכתב בדברי הט"ז מגומגמים.

ש"ך ס"ק צו

הש"ך מביא בשם הב"ח דמה דבעינן רבייה של מים כשרים היינו כשהומשך בכוונה, אבל כשהומשך שלא בכוונה אפילו כולו בהמשכה כשר, ודברים אלו מחודשים מאוד. ועיין רע"א שכתב שהראב"ד לא איירי בשאובין, דבזה אף שלא בכוונה בעינן רוב מי גשמים, אלא איירי בפסול של באים בידי אדם, דבזה כתב הראב"ד דכשר אפילו כולו בהמשכה.⁵⁶

סעיף מה

הראשונים נחלקו בשיעור משך ההמשכה:

[א] דעת ר"י בתשובה [הובא בהגהות סמ"ק לרבינו פרץ סי' רצד ס"ק ב ובכל בו סי' נא] דבעינן ג' טפחים, וכן כתב הריב"ש [סוס"י פג].

[ב] דעת הרשב"א בתשובה [ח"ה סי' ס] דסגי בכל שהוא, וכן דן לומר התשב"ץ [ח"א סי' מט] מסבירא, אמנם אח"כ הביא את דעת ר"י.

[ג] התשב"ץ [שם] הביא מספר המנהגות שצריך המשכה ממקום רחוק עד שתכלה כח ההמשכה.

לחלכה: כתב השו"ע שתהא המשכה ג' טפחים. והלחם ושמלה [לחם ס"ק קעה] כתב דהיכא שאפשר יש לחוש לשיטת ספר המנהגות [והובא בדרכ"ת ס"ק קלט], וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק [ח"א סי' קג].

כתב החזו"א [יו"ד סי' קכו ס"ק ו] דאותם ג"ט יכולים להיות גם בזוית, כאות ר' ואף כאות ח'. ובשו"ת שבט הלוי [ח"ה סי' רג] כתב שלכתחילה יעשה אותם בקו ישר.

ביאורים והערות

56. רע"א לא כתב דבעינן תנאי נוסף שיהא שלא בכוונה, דלפי הגירסא של הב"י [בספר בעלי הנפש] הכשיר הראב"ד גם כולו בהמשכה. ויש מהדורא בספר בעלי הנפש שבה כתב הראב"ד דאין פסול באין בידי אדם בבאין שלא בכוונה, אך אין מהדורא שהצריכה תרתי, שלא בכוונה ובהמשכה.

קנין הלכה

מראי מקומות

כתב החזו"א [תניינא סי' ח ס"ק יג] דנראה דמה שהצריכו שיעור ג' מפחים להמשכה הוא כשלא נחו המים, אך אם נותן אותם בגומא סמוכה למקוה ונחו שם ואח"כ פתקן למקוה ה"ז מועיל אף כשאין ג' מפחים, והרי זה עדיף מפי מהמשכת ג' מפחים. כתב בשו"ת דברי חיים [ח"ב סי' פה] דיש להקפיד שמי ההמשכה יוחלו ע"ג קרקע ולא באויר, ולכן כתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ד סו"ס כ] לפתוח את הכרו של מי העיר ההולך אל מקום ההמשכה באופן שהמים ילכו בנחת.

סעיף מו

הראשונים נחלקו בדיון ההמשכה:

- א. ברמב"ם [פ"ד ה"ח] ובשאלות מבואר דאין צריך להמשיך דוקא ע"ג קרקע, אלא אף ע"ג כלי, והיינו דכל שאין הכלי פוסל את המים משום שאובין אפשר להמשיך עליו, אף שהוא תלוש ואינו מחובר לקרקע, וכגון סילון שאין בו חקק לצורות, והשו"ע העתיק לשונו [סעיף מד].
- ב. הראב"ד [בעלי הנפש שער המים סי' ג] כתב שאין המשכה מועילה אלא ע"ג קרקע או ע"ג צינור שקבעו ולבסוף חקקו, וכן הביא השו"ע [באן].⁵⁷ והיינו דמתוך שקבע את הצינור קודם שחקקו ואין החקיקה נותנת לו שם כלי קיבול אלא ה"ז כחוקק בקרקע, ה"ג ה"ז כממשיך ע"ג הקרקע.
- ג. היראים [סי' כו הובא במרדכי שבועות סי' תשמה] כתב דבעינן דוקא קרקע הראויה לבלוע את המים, שאז המים מתבטלים אגב הקרקע והם נחשבים כבאים מתמציות הקרקע, וכן הביא שם המרדכי גם בשם ר"א מוורדון.

להלכה: השו"ע העתיק את דעת הראב"ד ולא הביא כלל את דעת היראים. והרמ"א הביא את דעת היראים וכתב דטוב להחמיר כמותו לכתחילה.⁵⁸

בדברי הש"ך ס"ק ק

כתב הש"ך שאם לא היה עליו שם כלי בתלוש, באופן שכשר לעשות עליו המשכה לטוהר השאובין, מ"מ יש להזהר שלא יהא חסרון מדין הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה [המבואר להלן סעיף מח], ולכן העמיד זאת הש"ך באופן שהמים היו באים למקוה גם לולי הכלי הנ"ל. [וכמבואר לעיל סעיף לה שבאופן זה אין חסרון של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה].

ביאורים והערות

57. לשון השו"ע או ע"ג צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש. ובספר גידולי טהרה [נחל ס"ק לח] האריך לפרש בלשון השו"ע שאין כוונתו דבעינן דוקא מחובר לקרקע, אלא גם הראב"ד מסכים לרמב"ם שאפשר להמשיך ע"ג סילון שאין לו בית קיבול אף אם הוא תלוש, ורק ע"ג כלי שיש בו בית קיבול א"א להמשיך, אף לא אם נעשה בו נקב, וכן האריך לבאר בשו"ת שבט הלוי [ח"ד סי' קכ]. אמנם בשו"ת דברי חיים [ח"ב סי' פד] ובש"ך [ס"ק כ] נקטו שהראב"ד לא הכשיר אלא במחובר לקרקע, וכן משמע לכאורה בראב"ד בבעלי הנפש שכתב שדין מים שבסגוס היורדים למקוה דפוסלים אותו איירי במים שאובין שנבלעו בסגוס, והחידוש הוא דלא אמרינן שהסגוס יטהר את השאובין מדין המשכה, דאין המשכה אלא בקרקע או בצינור שקבעו ולבסוף חקקו. ומבואר דאף סגוס שאין לו בית קיבול אינו עושה המשכה.

58. ובשו"ת חת"ס [סוס"י ריד ד"ה הנה המרדכי] תמה למה לא חשש השו"ע כלל לדעת היראים, וגם הרמ"א חשש לו רק לכתחילה, וכתב לחדש שעיקר חידושו של היראים נאמר רק כשעושה את כל המקוה ממים שאובין שהומשכו, וכהסוברים דשאובה שהמשיכוה כולה כשירה, ולזה בעינן המשכה מעליא, אבל כשיש במקוה רוב כשרים, ומן התורה מיעוט השאובין בטלים ברוב, בזה סגי בהמשכה אף על קרקע שאין ראויה לבלוע, ולכן השו"ע לא הביא שיטה זו כיון שבלא"ה קיי"ל דאין המשכה מועילה אלא ברוב כשרים, והרמ"א חשש לזה לכתחילה, אמנם כבר כתבו האחרונים שבש"ך [ס"ק צז] מבואר דגם לדידן נהגינן דוקא בקרקע הראויה לבלוע. ועיין בשבט הלוי [ח"ד סי' קכ] שהביא שבתרומת הדשן [סי' רנח] מבואר שהצריך המשכה ע"ג קרקע הראויה לבלוע גם כשיש רוב מים כשרים.

קנין הלכה

מראי מקומות

ותמחו הדגול מרבבה והתפארת למושה ובהגהות רע"א איך משכח"ל שיהא הכלי הזה ראוי לקבל טומאה, והרי לא היה עליו שם כלי בתלוש וא"כ אינו מקבל טומאה כלל. וכתב הלחם ושמלה [שמלה ס"ק פא] דכוונת הש"ך לצינור של מתכת שלא היה בו בית קיבול, ונעשה לשמש בתלוש ולכן הוא מקבל טומאה, ומ"מ לענין דיני כלי קיבול ושאוּבין מיקרי שאין לו שם כלי בתלוש, ואם קבעו ולבסוף חקקו בטל לקרקע והוי כחוקק בקרקע ומים הנכנסים בו אינם נחשבים שאובין, ומ"מ הוא מקבל טומאה דתלוש ולבסוף חיברו מקבל טומאה. ועיין חזו"א [ליקוטים סי' ז ס"ק י] שגם מדבריו משמע שפירש כן את דברי הש"ך.⁵⁹

המשכה ע"ג בטון

האחרונים דנו אם אפשר להמשיך ע"ג בטון:

- [א] בשו"ת מהרש"ג [ח"א סי' סה] ובחזו"א [יו"ד סי' קכג] הכשירו, שהבטון [צימענט] בולע.
[ב] ובשו"ת אמרי יושר [ח"ב סי' סז] פסל, דבטון אינו בולע,⁶⁰ וכן החמיר בשו"ת מנחת יצחק.
[ג] המהרש"ם [ח"ג סי' שדמ] הסתפק בזה.

כתב בשו"ת דברי מלכיאל [ח"ה סי' ז] שיש להזהר שלא לעשות את מקום ההמשכה העשוי מבטון ע"י יציקה במקום אחר בצורה של כלי, ואח"כ מביאים אותו למקום המקוה, דכל כה"ג הו"ל כלי גמור ולא מהני כלל להמשיך עליו.

עיין חזו"א [קמא סי' ב סוס"ק ג] שנסתפק בממשיך ע"ג מים שבקרקע, דאפשר דלא חשיבי ראויים לבלוע.

סעיף מז

מקור הדין הוא בשו"ת הרא"ש כלל לא סי' יא, ואיירי במעיין שנתייבש בימות הקיץ ואח"כ נתמלא במים, וחזינו שנתמלא מכח מים שאובין שניתנו בתוך בור המרוחק מהמקוה מרחק כמה בתים והמים הגיעו דרך גידי הקרקע. וכתב הרא"ש שני טעמים להכשיר את המקוה:

- [א] רבייה והמשכה, המים השאובים העוברים דרך גידי הקרקע דינם כמומשכים, ומסתבר שבשעה שנתלחלו גידי הארץ מהמים האלו נתברך גם מקור המעיין ונבעו מים רבים יותר מהמים השאובים שהומשכו, והו"ל רבייה והמשכה. [המקור לסברא זו שנתברך מקור המעיין הוא בגמ' בכורות (דף נה:)] דנהרא מכיפיה מיכריך.
[ב] אף לולי הטעם הנ"ל מסתבר שגידי הארץ לא נתייבשו לגמרי, ודין המים שנשתיירו בתוכם כמעין, וקיי"ל שמעיין שנתן עליו שאובין כשר ואינו נפסל.

ועיין ש"ך [ס"ק קב] שהביא שהב"ח העיר דלהדיעה שהובאה [סעיף מ] שמעיין שאין בו מ' סאה נפסל בשאובין ה"נ אין להקל, דהטעם השני של הרא"ש אינו כהשיטה הנ"ל. וכתב הש"ך ב' טעמים שלא לחוש לדברי הב"ח:
[א] נהי שהטעם השני של הרא"ש אינו קיים לפי הדיעה הנ"ל מ"מ הטעם הראשון קיים, ונראה מהרא"ש שטעם זה עיקר.

ביאורים והערות

59. אמנם לענין דינא נסתפק החזו"א דאפשר שכלי הראוי לקבל טומאה לא יהא כשר להמשכה.
ובדעת הדגמ"ר והתפל"מ ורע"א דלא נחתו לתירוץ הלחם ושמלה שהוא לכאורה תירוץ פשוט, י"ל דסברי ד"קבעו ולבסוף חקקו" היינו שלא נחקק עצם הצינור כלל אלא היה בול עץ שחיברו בקרקע ואח"כ חקק בו צורת צינור עם בית קיבול לצורורות, משא"כ אם היתה לו צורת צינור מתחילה, אין חיבורו לקרקע מבטלו לקרקע אף אם עדיין אין בו חקק ובית קיבול.
60. לכאורה צ"ע המחלוקת במציאות הדברים, ויותר נראה שהדבר תלוי בסוג התערובת, וסתם בטון המצוי בימינו בולע מים.

קנין הלכה

מראי מקומות

[ב] גם בלי הטעם הראשון הנ"ל נראה שיש להקל הכא שיש שני צירופים: א) השיטות הסוברות שמעיין אינו נפסל בשאובין אף כשאין בו מ' סאה. ב) הסוברים דשאובה שהמשיכוה כולה כשירה, ובצירוף ב' שיטות אלו לכו"ע יש להקל.

סעיף מח

מקור הדין של הווייתו ע"י טהרה הוא במשנה מקואות פ"ה מ"ה, ופרה פ"ו מ"ד. משנה זו השנויה במסכת פרה הובאה בגמ' זבחים [דף כה:]: וילפינן לה מקרא שנאמר אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור, הווייתו על ידי טהרה תהא. וכתב החזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יז] שדין זה הוא מן התורה, ובשו"ת מהר"ם שיק [סי' קצז] נקט שדין זה הוא מדרבנן.

ונחלקו הראשונים אם דין זה נאמר גם במקוה או רק במעיין:
א) הרא"ש [סי' יא] והרשב"א [שו"ת ח"ג סי' רכח] נקטו שדין זה נאמר גם במקוה שהרי בפסוק נזכר גם מקוה, והיינו שלא יביא את המים אל המקוה ע"י כלי המקבל טומאה או ע"י אדם.
ב) הרמב"ם [פ"ט הל' יג-יד] הביא דין זה רק לענין הפיכת מי מעיין נוטפין טיפין לזוחלים, להכשירם להיות מים חיים [למבילת זב ולקידוש מי חטאת] ולהיות מי מעיין לטהר בזוחלין, וכן הביא את הדין בהלכות פרה אדומה [פ"ו ה"ח] לענין קידוש מי חטאת, אך לא הביא דין זה במקוה כלל. גם בספר יראים כתב שדין זה הוא רק דין במעיין, שאם העבירו ע"ג דבר המקבל טומאה שוב אינו מטהר בזוחלין אלא באשבורן וכן בטל ממנו דין מים חיים, והובא במרדכי שבועות [סי' תשמו].

הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה בג' לוגין

א) בשו"ת הרשב"א [ח"ג סי' רנח] מובא שהב"י כתב שאם כל שיעור המקוה נעשה ע"י דבר המקבל טומאה הרי זה פסול, ומשמע שאם רוב המקוה נעשה בכשרות ורק מיעוטו ע"י דבר המקבל טומאה אין זה פוסל. וכך כתב בספר גידולי טהרה [נחל ס"ק לא], וכן כתב החזו"א [תניינא סי' ג ס"ק יז].
ב) אמנם הלחם ושמלה [שמלה ס"ק פג] הביא רשב"א [שער המים] שכתב להדיא דפוסל בג' לוגין, ודייק בן גם מלשון הרא"ש המובא בשו"ע [לעיל סעיף לה]. והביא דגם בספר מי השילוח [סי' ה] כתב דפוסל בג' לוגין, ונקט בן להלכה גם בלחם [ס"ק קפא].

הפסק כל דהו מהני

בגמ' [זבחים דף כה:] מבואר שאם היה הפסק כל דהו בין הדבר המקבל טומאה לבין הכלי שבו נותן את המים החיים לקידוש מי חטאת שוב אין זה בגדר הווייתו ע"י טומאה, ואפילו ההפסק הוא באויר, שהמים צריכים לקלח באויר קודם שיגיעו אל האויר שמעל לכלי. [ואין זה מדין המשכה, דהתם בעינן דוקא שימשיך ע"ג קרקע או עכ"פ חפץ כל דהו ולא באויר, וגם בעינן ג"ט והכא סגי בכל דהו].⁶¹

ביאורים והערות

61. עיין בברכי יוסף שדן בגג שיוורדים ממנו שני צינורות, האחד למקוה והשני לבור, וכאשר רוצים שהמים ירדו למקוה סותמים את פי הצינור היורד לבור ואז הולכים המים למקוה, ופעם סתמו את פי הצינור ע"י סמרטוט שיש בו ג' על ג' והוא מקבל טומאה, ודנו אם יש בזה פסול. ולכאורה צ"ע הנידון דהא יש הפסק גדול בין הדבר המקבל טומאה לבין המקוה ובכה"ג אין חשש כלל.

קנין הלכה

מראי מקומות

הווייתו ע"י דבר שהור אשר המעמיד שלו טמא

כתב בשו"ת חתם סופר [סי' קצט הובא בפת"ש ס"ק לב] שאם החפץ המביא את המים למקוה אינו מקבל טומאה אך המעמיד שלו מקבל טומאה ה"ז פסול, וכדחזונון שאם אדם אחז דף בידו והיטה את כיוון המים ע"י הדף ה"ז בגדר הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה. ולפי"ז כתב דמה שנתבאר בשו"ע שאם יש צינור של מתכת המביא את המים למקוה ויוסיפו בקצהו סילון כל דהו של עץ או חרס שאינם מקבלים טומאה, ה"ז בתנאי שעמידתם של צינור העץ או החרס לא תהא ע"י הצינור של מתכת אלא יהא להם מעמיד אחר.⁶²

הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה מדרבנן

דין זה נתבאר לעיל [סעיף לה], ועיי"ש שהט"ז והש"ך נקטו שלגבי מקוה אין פסול בדבר המקבל טומאה רק מדרבנן. והחזו"א [תניינא סי' ז ס"ק ה] נקט שגם במקבל טומאה דרבנן פוסל, וכן כתב בשו"ת אבני נזר [סי' רעו ס"ק ד].

בשהמים יכולים להגיע למקוה גם בלי הדבר המקבל טומאה

דין זה נתבאר לעיל [סעיף לה] שהרא"ש כתב דבכה"ג אין פסול דהווייתו ע"י דבר המקבל טומאה, והחזו"א חלק על זה.

דבר שנעשה לשמש עם הקרקע

כתבו הטור והשו"ע בסעיף זה דאם הסילון של מתכת מחובר לקרקע ה"ז כשר כיון שאין הוא מקבל טומאה, וכתבו הדגול מרבבה ורע"א דהכוונה לצינור שנעשה מתחילה לשמש עם הקרקע, וכן הוא בתשובת הרא"ש [כלל לא סי' ז] שהוא מקור הדברים, ותמה הדגמ"ר על השו"ע שהשמיט זאת.

המקור לדין זה שדבר שנעשה לשמש עם הקרקע אינו מקבל טומאה הוא במשנה כלים [פרק יא], דמטעם זה הדלת והגג אינם מקבלים טומאה.⁶³

ורדנו הפוסקים בכמה ספיקות בדיון זה של דבר הנעשה לשמש עם הקרקע:

א] אומן המצייר דבר בסתמא והקונה קנאו ע"מ להשתמש בקרקע, בשו"ת נוב"י [תניינא יו"ד סי' קלז] נקט דבאומן המצייר בסתמא אזלינן בתר דעת הקונה, ולמד זאת מדברי המל"מ [פ"ב כלים ה"א].

ובשו"ת דברי חיים [יו"ד ח"א סי' מא] כתב שאין ראיות המל"מ מוכיחות והחמיר בזה.

ביאורים והערות

62. החזו"א [יו"ד סי' קמא ס"ק ב] הביא שבתוס' [ע"ז דף עה: ד"ה והלכתא] מבואר כהחת"ס דהולכין אחר המעמיד. ומתחילה כתב החזו"א שחבית של עץ וחישוקיה של מתכת נידונת ככלי עץ ואין הולכין בזה אחר המעמיד, דדוקא כשהוא דבר חשוב אמרו חכמים לילך אחר המעמיד, אמנם שוב חזר בו מכח דברי תוס' הנ"ל וסיים בצ"ע. אמנם הפת"ש עצמו ציין לתשובת החת"ס [סי' רז שהובאה בפת"ש לעיל סוס"ק יז] שכתב דהחישוקים אינם נותנים לחבית דין כלי מתכת.

63. ציין חזו"א [ליקוטים סי' ז ס"ק ב] שכתב דסתם צינור נעשה לשמש עם הקרקע, ועוד הוסיף דאף אם הצינור משמש לפעמים בבתי חרושת או בספינות מ"מ אינם מקבלים טומאה כיון שאינם משמשים בפני עצמן אלא מתחברים למכונה, ואינם כלי בפ"ע.

עוד כתב החזו"א [ליקוטים סי' ז סוס"ק ט] דצינור שראשיו מחוברים בבנין או טמונים בקרקע ה"ז כמחובר אף שאמצע הצינור מונח ע"ג הקרקע, והוסיף דמסתבר דאף אם ראש אחד מחובר לקרקע דינו כמחובר, ולכן לדידן סתם צינורות חשיבי כנעשו לשמש את הקרקע. [ועיי"ש עוד בחזו"א (תחילת ס"ק ט) שהביא מש"כ הרא"ש דצינור טמון בקרקע או מונח על הקרקע ומחובר בו באופן של בנין בודאי דינו כמחובר, אך כתב שנראה מהרא"ש שאפילו צינור שרק הונח ע"ג הקרקע בלי שום חיבור, אם הניחו שיהא כך בקביעות ה"ז כנעשה לשמש עם הקרקע, אמנם עיי"ש בהמשך דלא פסיקא ליה דבר זה].

קנין הלכה

מראי מקומות

ובכר ציינו האחרונים שדין זה תלוי לכאורה במחלוקת רבינו ישעיה והרא"ש, המובא ברא"ש [פ"ק סוכה ס' לז], לענין מחצלת שהאומן מצייר בסתמא, שרבינו ישעיה כתב דאזלינן בתר דעת הקונה, והרא"ש נחלק וכתב שמסתבר דאזלינן בתר מנהג המקום.⁶⁴ ובשו"ע או"ח [ס' תרכט ס"ו] פסק כדעת הרא"ש.⁶⁵

ובשו"ת דברי מלכיאל [ח"ב ס' סד אות ב] ציין לתוספתא [כלים פ"א מ"ד] שאם אומן עשה זגין לדלתות ולבהמה אזלינן בתר רובא, ואם הרוב קונים לדלתות ה"ז טהור, ומבואר לכאורה כהרא"ש דאזלינן בתר המנהג.

[ב] בשו"ת חתם סופר [ריש ס' ריח] כתב דרך דבר שעשייתו מוכחת שהיא לשמש עם הקרקע טהור כגון נגר ולא דברים אחרים שאינם מוכיחים, וכעין זה כתב כבר בשו"ת נוב"י [תניינא ס' קט]. אמנם בשו"ת נוב"י [תניינא הנ"ל ס' קלז] מבואר דלא ס"ל כן, מזה שכתב דבמסמרים אזלינן בתר דעת הקונה. ובשו"ת דברי מלכיאל [הנ"ל] הוכיח כן גם מהתוספתא הנ"ל באומן העושה זגין, דגם זגין אין עשייתן מוכיחות שהיא לקרקע. ובשו"ת בית שלמה חשש לדברי החתם סופר הנ"ל.

צינור עשוי מפלסטיק

עיין חזו"א [יו"ד ס' קכו ס"ק ז] שכתב דפקק העשוי גומי אינו מקבל טומאה, שלא נאמרה טומאה אלא בשבעה כלים הנוכחים ברמב"ם [פ"א כלים ה"א] והגומי הוא שרף עץ, ואינו עץ [וכדמצינו שהופת אינו בכלל עץ], ולפי"ז ה"ה דפלסטיק אינו מקבל טומאה.

ובשו"ת מנחת יצחק [ח"ד ס' לו שאלה ב] כתב דחוכך להחמיר בכלי פלסטיק מאחר שהמהרש"ם [בשו"ת ח"א ס' ב] דן להחמיר בגומי.

אמנם אם הצינור נעשה לשמש עם הקרקע הרי הוא טהור לכו"ע וכדלעיל.

מסמרים

בשו"ת נוב"י [תניינא ס' קלז] נקט דמסמרים חדשים שעדיין לא היו חלק מכלי אינם מקבלים טומאה כיון שאינם נחשבים כלי בפ"ע, אך מסמרים ישנים שכבר היו חלק מכלי נחתא להו תורת קבלת טומאה. והחזו"א [יו"ד ס' קמא ס"ק ב] תמה על הדברים דהא משעה שנתפרקו מהכלי פרוחה טומאתם וכדין זגים שניטלו ענבליהם.

סעיף מט

מקור הדין הוא ברא"ש ס' יא. ונחלקו בו הראשונים:

[א] הרא"ש סוכר שאם העביר מים ממקוה כשר למקוה ריקן ע"י סילון המקבל טומאה, ונשארו מ' סאה במקוה הכשר, גם המקוה האחר כשר אף שהווייתו ע"י דבר המקבל טומאה.

וכתב הרא"ש הטעם משום שהסילון מחבר בין שני המקוואות, והיינו דס"ל להרא"ש דכשם שמקוה שאוב נטהר ע"י חיבור למקוה

ביאורים והערות

64. ועיין היטב ברא"ש שנראה מדבריו שאם מנהג המקום שהמחצלות עשויות לשכיבה והאומן יצר בסתמא ה"ז פסול מן הדין כאילו יצר לשכיבה, ואם הקונה ביקש מהאומן לייצר לו את המחצלת לסיכוך אז אין פסול מן הדין רק משום מראית העין, שהרואה אינו יודע שהאומן יצר לשם כך.

65. ולכאורה נראה שבדבר שמשמשים בו בשוה לקרקע ולתלוש, יודה הרא"ש דאזלינן בתר דעת הקונה.

קנין הלכה

מראי מקומות

שאינו שאוב [משנה פ"ו מ"ח מטהרין את המקואות העליון מן התחתון], כן מקוה שנעשה ע"י דבר המקבל טומאה נכשר ע"י הסילון המחברו למקוה הכשר.

ואף שהסילון עצמו מקבל טומאה והמים שעל גביו הם מים שהווייתן ע"י דבר המקבל טומאה, מ"מ כל זה נכשר ע"י החיבור למקוה הכשר, וכן כתב החזו"א [תניינא סי' ג ס"ק טז].

[ב] הרשב"א [ח"ג סי' רכח הובא בב"י] והמרדכי [ריש סי' תשמו] חולקים וסוברים שהחיבור אינו מטהר את המים הפסולים, כיון שהסילון עצמו מקבל טומאה אין הוא יכול לטהר.⁶⁶

בטעמים של הרשב"א והמרדכי מצינו ב' ביאורים:

[א] האבני נזר [סי' רפו ס"ק ד] סובר שהרשב"א והמרדכי נקטו שהשקה אינה מטהרת כלל פסול של הווייתו ע"י דבר המק"ט, דהשקה מהניא רק לשוייה תלוש כמחובר ולכן היא מטהרת שאובין, אך אין ההשקה מועילה לפסול של הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה שהוא פסול אף במים מחוברים.⁶⁷

[ב] החזו"א [סי' ג ס"ק טז] נקט שהרשב"א סובר שחיבור הנעשה ע"י דבר המקבל טומאה אינו מועיל.

להלכה: כתב בספר לחם ושמלה [ס"ק פח] דלפי כללי השו"ע נמצא שפסק לקולא כהרא"ש, ואף שהרשב"א והמרדכי חולקים, וכתב שטעמים משום שמצרפין את דעת הרמב"ם והיראים דלא ס"ל כלל פסול דהווייתו ע"י טהרה במקוה, ושוב מצינו בספר מנחת יעקב [בשו"ת סי' ד].

הצורך בחיבור למקוה הכשר שיימשך כל הזמן

עיי' ש"ך שהביא שההגהת פרישה [ס"ק נד] הצריך שהחיבור יימשך כל הזמן, והש"ך חלק שאין לדברים מקור והכרח, ודמי לשאובין. וכתב הלחם ושמלה [לחם ס"ק קצ] דכיון שמבואר בש"ך [ס"ק קיב] שאף לענין השקה טוב להחמיר לכתחילה, לכן יש להחמיר לכתחילה שיהא החיבור קיים כל העת.⁶⁸

ביאורים והערות

66. ועיי' ש"ך ברשב"א שהעמיד את כל המשנה [פ"ו מ"ח] דמטהרין את המקואות העליון מן התחתון דמיירי בסילון שנעשה לשמש עם הקרקע ולכן אינו מקבל טומאה, ומשמע ממנו דאף לענין נידון המשנה הנ"ל דאיירי בשאובין א"א לעשות חיבור ע"י סילון המקבל טומאה.

67. לכאורה צ"ע דהא הרשב"א ביאר במשנה דמטהרין את המקואות העליון מן התחתון דאיירי בעשוי לשמש עם הקרקע, ולולי זה לא היה נטהר גם פסול שאובין. וצ"ל דכיון שהסילון מקבל טומאה והמים שבתוכו פסולים, ולהך פסול של המים לא מהני החיבור למקוה, ממילא המים האלו שהם פסולים מפסיקים בין המקואות.

68. ויש להוסיף שמבואר ברשב"א דגם פסול דשאובין אינו נטהר ע"י סילון שהוא מקבל טומאה, וכמבואר בהערה הקודמת.

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש תמוז תשע"ז

יו"ד הלכות מקוואות סי' רא סעיף לב – מט

מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז וש"ך, נקוה"כ רעק"א ופתחי תשובה

סעיף לב-לג

- א. (1) מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך, האם יכולים לטבול במים או בטיט, כשהמים צפים ע"ג הטיט, וכשאינן המים צפים? [שו"ע]
- (2) האם מותר לטבול בדבר שתחילת ברייתו מן המים? [שו"ע]

סעיף לד

- ב. הכלי שפוסל המים שבתוכו משום שאיבה ;
- (1) האם צריך שיהיה כלי קיבול קודם שיקבענו?
- (2) האם צריך שימלאנו בכוונה לשפכו למקוה?
- (3) האם יש שיעור בגודל הכלי - למטה ולמעלה? [טור, ב"י, שו"ע, ט"ז ס"ק מא-מב, ש"ך סקע"ה]

סעיף לה

- ג. המניח טבלא אצל המקוה כדי שיפלו המים מהצינור למקוה, והמים יכולים להגיע למקוה זולתה ;
- (1) מה הדין אם יש לה ארבע שפות, ואם אין לה ארבע שפות?
- (2) מה הדין אם זקפה באופן שאינה יכולה לקבל המים?
- ד. בצורה הנ"ל, כשהמים אינם יכולים להגיע למקוה זולתה ;
- (1) באופן שאין לה שפה כלל, האם המקוה נפסלת על ידה - כשהיה לה שפה ונשברה וכשלא היה לה כלל?
- (2) האם פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה - מדאורייתא או מדרבנן?
- (3) כשהמים מגיעים למקוה על גבי דבר המקבל טומאה רק מדרבנן, האם פוסלת המקוה?
- (4) באלו סוגי טבלא מיירי השו"ע שפוסק שכשהמים עוברים על גבי הטבלא - נפסלת המקוה? [טור וב"י, שו"ע, ט"ז סקמ"ג, ש"ך סקע"ו]

סעיף לו

- ה. צינור שאין לו ד' שפות, שחקק בה גומא קטנה קודם שקבעו ;
- (1) מתי נעשית כולה עי"ז כלי, שכל המים שעוברים הוי שאובים - בכלי עץ ובשל חרס, והטעם?
- (2) מה הטעם שנפסלים, הא שאיבה שהמשיכה כשר? [טור וב"י ושו"ע, ט"ז סקמ"ד, ש"ך סקע"ז]
- ו. צינורות וסילונות של עץ המביאים מים למקוה ;
- (1) האם צריך לחשוש שמא נעשה בהם גומא מהלחלוחית, ומה הטעם?
- (2) והאם צריך שיהיה קודם במקוה ארבעים סאה?
- (3) גומא שנעשה מעצמו - האם הסילון נעשה עי"ז כלי? [רמ"א, פ"ת בס"ק כג-כד]
- ז. כשהמים מגיעים לצינור ע"י כלים הקבועים בגלגל ;
- (1) כמה צריך שיהיו הכלים נקובים שלא יהיה להם תורת כלי?
- (2) מה תמה הש"ך על הרמ"א?

(3) ואיך ביאר הדגול מרבבה דברי הרמ"א?
והאם צריך שיהיה ארבעים סאה במקוה? [רמ"א, ש"ך סק"פ, פ"ת סקכ"ה]

סעיף לז-לח

- ח. (1) מים שבאים מרעפים, שיש בהם גומות וחלקים, האם פוסלין המקוה, ומה הטעם?
(2) המניח שק או קופה תחת הצינור - האם המים הנמשכים מהם פוסלין המקוה?
(3) והאם יכולים להביא על ידיהם לכתחילה מים למקוה, ומה הטעם [שו"ע, ש"ך סקפ"א]

סעיף מ

- ט. (1) כלי שניקב בשוליו - האם חשיב כלי לפסול המקוה?
(2) והאם אפשר לעשות מקוה לכתחילה ע"י מים שבאים מכלי זה?
(3) ומה הדין אם נשפך מכלי זה ע"י אדם? [טור וב"י, שו"ע, ט"ז סקמ"ז]
י. כלי שניקב בשוליו, והמים יורדים כל הזמן מהכלי לבור - האם חשיב חיבור;
(1) לגבי שלא יחשבו המים כבאים ע"י אדם?
(2) לגבי שלא יחשב שיש למעלה מ' סאה משום ניצוק חיבור?
(3) לגבי שלא יחשב שיש למטה מ' סאה משום ניצוק חיבור? [ט"ז שם]
יא. סכס ופרט האם ומתי אמרינן בהא גוד אסיק או גוד אחית? [ט"ז שם]
יב. (1) האם מותר לעשות כל המקוה לכתחילה בכלי כזה שניקב כשפופרת הנאד?
(2) ומה הדין בדיעבד בנקב יותר קטן?
(3) ומה הטעם לכך, הא אינו בידי שמים? [ט"ז שם]
יג. (1) אם הנקב בצדדי הכלי, כמה צריך שיהא ברוחב הנקב שיתבטל מתורת כלי, במרובע ובעגול?
(2) היכן צריך שיהיה מיקום הנקב, והטעם?
(3) האם סתימת הנקב ע"י עירוב סיד וצרורות נחשב לסתימה?
(4) האם סתימת הנקב ע"י עירוב סיד וגפסיס נחשב לסתימה? [טור, ב"י, שו"ע]
יד. פרט שיטות הראשונים האם מעין נפסל בשאיבה?
טו. כשרוצה לנקות מקוה שנעשה ממעין ע"י שאיבת המים ממנו, וירא שלא יחזרו ג' לוגין מים למקוה ויפסלוהו;
(1) לדעת השו"ע - האם צריך לנקב הכלי, והטעם?
(2) לדעת הרמ"א - האם צריך לכתחילה לנקב הכלי, וכמה, והטעם?
(3) לדעת הרמ"א - מה הדין בדיעבד - אחרי שנפלו ג' לוגין שאובין ונפסלה ורוצה לנקותה ולהכשירה?
(4) עם מה אפשר לפקוק נקבי הנביעה?
(5) לדעת הרמ"א - מה הדין בדיעבד שלא עשו כן?
(6) ומה הדין בספק אם נפלו ג' לוגין שאובין? [שו"ע, רמ"א, ט"ז סקמ"ח, ש"ך ס"ק פד-פח]
טז. (1) מאי שנא שכאן פסק המחבר דכלי שניקב בשוליו אפי' כל שהוא אינו חשיב כלי לפסול המקוה, ולעיל בס"ז פסק דבעי נקב המטהרו והוא כמוציא זית?
(2) מאי שנא דכאן פסק המחבר דלא בעינן קבעו בארץ, והתם לעיל פסק דבעינן דוקא קבעו בארץ או מעשה בנין?
[[פ"ת סקכ"ו]]
יז. המקואות הנעשות ע"י חפירת קרקע בעומק עד שמוצאין מים הנובעין מעצמם, האם יש להם דין מעין והאם נפסלין בשאיבה? [משכנות יעקב, הובא בפ"ת סקכ"ז]

סעיף מא

- יח. (1) המניח כלים במקום שהמעין יעבור עליו - האם חשיב לדעת?

- 2) המניח כלים תחת הצינור כדי לקבל מימיו - בשעת קישור עבים ונתמלאו קודם שנתפזרו, או שנתפזרו וחזרו ונתקשרו, ושלא בשעת קישור עבים כלל - האם חשיב לדעת?
- 3) המניח כלים בחצר - בשעת קישור עבים ושלא בשעת קישור עבים - האם חשיב לדעת, ומה הטעם? [ב"י, שו"ע, ש"ך ס"ק פט-צג]

סעיף מב

יט. המניח קנקנים בראש הגג לנגבם, וירדו עליהם גשמים ונתמלאו, האם ובאיזה אופן אפשר להשתמש במים אלו לטבול בהם, ומה הטעם? [שו"ע, ש"ך צד]

סעיף מג

- כ. עציץ או קנקנים שהיו בבור המקוה - לא לשם שיתמלאו מים לטבילה - ונתמלאו מים ;
- 1) האם אפשר להשתמש במים אלו לטבילה ע"י שישבור את הקנקנים או יכפס, ומה הטעם?
- 2) והאם צריך שיהיה גם קצת מים במקוה חוץ מהמים שבתוך העציץ או הקנקנים, ומה הטעם? [שו"ע, ט"ז ס"ק נא-נד, ש"ך סקכ"ה]

סעיף מד-מה

- כא. מים שאובים שלא ירדו למקוה מכלי רק נמשכו על גבי קרקע או על גבי דבר שאינו פוסל המקוה ;
- 1) מה הדין אם היו רוב מ' סאה מהשאובים?
- 2) ומה הדין אם היה מחצה על מחצה?
- 3) ומה הדין אם היה רוב מהכשרים?
- 4) ומה הדין אם נמשכו שלא בכוונה?
- 5) ומה הדין אם נמשכו קודם השאובים ואח"כ עלו עליו רוב מ' סאה כשרים או מ' סאה שלמים, והטעם?
- 6) וכמה שיעור המשכה? [שו"ע, רמ"א, ש"ך ס"ק צו-צט, רעק"א ד"ה וכתב וד"ה ואח"כ]

סעיף מו

- כב. האם מהני המשכה באופנים דלהלן ;
- 1) על גבי קרקע?
- 2) על גבי צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש?
- 3) על גבי כלים?
- 4) על גבי רצפת אבנים שאינו ראוי לבלוע?
- 5) על גבי דף או כלי שאינו פוסל המקוה?
- 6) ומה הדין כשלא היו המים יכולים להגיע זולתם? [שו"ע ורמ"א, ש"ך סק"ק, רעק"א ד"ה אם]

סעיף מז

- כג. מקוה שנובע ונתייבש בקיץ, ומילאו מים שאובים לבור רחוק ממנו קצת ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותם מים שאובים, כשר כאילו הוא נובע [שו"ע].
- 1) אלו ב' טעמים כתב הרא"ש לזה?

- (2) האם במקוה של מי גשמים שנתייבשה גם הדין כן, והטעם?
- (3) האם דין זה הוא גם לדעת הרמ"א שמחמיר לכתחילה דשאיבה פוסלת במעין, והטעם? [שו"ע, ט"ז סקנ"ז, ש"ך ס"ק קא-קב]

סעיף מח

- כד. הבא להמשיך מי גשמים למקום אחר לעשות מקוה;
- (1) אם המים ראויים לבא למקום ההוא זולתו - באיזה אופן נפסלת כשעוברת על גבי איזה דבר?
- (2) אם אין המים ראויים לבא למקום ההוא זולתו - האם יכול להניח דף כדי שיעברו עליו המים, כשהאדם אוחז בדף או מניח אותו, ומה הטעם?
- (3) ומה הטעם שלעיל בסעיף יד כתב המחבר דאפי' בדבר המקבל טומאה מדרבנן אין מזחילין בו? [שו"ע, ט"ז סקנ"ח, ש"ך ס"ק קג קד]
- כה. האם אפשר להמשיך מים למקוה ע"י סילון של מתכת, באופנים דלהלן, והטעם;
- (1) כשהמים נופלים ממנו למקוה?
- (2) כשהמים נופלים ממנו על שפתו מבחוץ ונמשכין למקוה?
- (3) כשמחבר לפי הסילון צינור של עץ או של חרס, שממנה מקלחין המים למקוה?
- (4) כשהסילון מחובר לקרקע? [שו"ע, פ"ת ס"ק לב-לג]

סעיף מט

- כו. מה הדין כשממשיך מים ממעין או ממקוה למקום אחר על ידי דבר המקבל טומאה;
- (1) כשעודם מחוברים למעין או למקוה הכשרה?
- (2) כשנפסק הקילוח המושך בסילון? [שו"ע, ט"ז סק"ס, ש"ך סקק"ה]
- כז. ממשיך מים מן המעין לכלי - שנפסלו אפי' היוצאים חוץ לכלי, ולא מהני חיבור, מה הטעם? [שו"ע, ט"ז סקנ"ט, ש"ך סקק"ו]

שאלות מעשיות בחומר הנלמד בחודש תמוז תשע"ז

יו"ד הלכות מקוואות סי' רא סעיף לב - מט

א. הסיר את פקק ההשקה.

1. מיד נכנסו המים, האם הם כשרים.
 2. וכן אם עמד שם והניח את ידו כדי לבדוק את הקיר או כדי לתקנו, הזיז את ידו ומיד נכנסו המים, האם נפסל המקוה.
 3. האם כל פעם שמסיר את הפקק מנקב ההשקה צריך להסירו רק בצורה שלא יכנסו מיד מים.
 4. ואם נכנסו מעט מים, האם יצטרך לרוקן.
 5. נמצא במקום שאין מקוה, אך ישנם במקום כמה בורות שהצטברו בהם מי גשמים ורוצה להעבירם ולצרפם לבור אחד גדול, האם יכול לקחת קרש, אבן, מתכת וכדו' ולהשקיעו בידיהם במים ועי"ז המים יתרוממו המים ויעברו לבור השני.
 6. כל אופני העברת המים שצריך בהם עזרה של יד אדם, האם עדיף לעשותו ע"י גוי.
- [סעיף ל"ט, שאלה סקל"ב, עמק שאלה יור"ד נ"ד. חזו"א ליקוטים סימן ז סוסק"ב. תנינא סימן ג' סקי"ז. וסימן ח' סק"ח. וסימן ה' סק"א. מי השילוח סימן ג' במקור נפתח סקכ"ח. מנח"י ח"ו ל"ה]

מבואר בשו"ע שאם זילף בידי וברגליו, ואפילו עובר במים והזדלפו מאליהם ע"י רגליו למקוה, פסול. והיינו משום דהוי הווייתו ע"י אדם. ומ"מ למרות שו"ע אדם פסול כל שאינו עושה מעשה בגוף המים כתב בלח"ש שלא חשיב הווייתו ע"י אדם ולכן הורדת פקק של ההשקה אינו

נחשב הווייתו ע"י אדם. וכ"כ חת"ס רי"ד שנחשב רק הסרת מניעת פתיחת הברז ואין בו חיסרון. ובעמק שאלה דן לחלק בזה ולדמותו למה שנחשב כח ראשון לענין נטל"י. אמנם לדעת החזו"א ליקוטים ז' סוסק"ב כל פסול הויתו ע"י אדם הוא רק בהוגבה מחמתו, וברז לא נחשב שהוגבה מחמתו, וכ"ש כאשר הוא רק מסיר, ולכן כתב שלכן אין חיסרון אם יוציא הפקק מהעליון לתחתון, ולדבריו אינו תלוי כלל בין כח ראשון לשני אלא שלא הוגבהו המים עיי"ש.

ובחזו"א כתב שלדין לא מיקרי הויתו ע"י טמא א"כ עברו על ידו, אבל דחק המים בידיו כדי שיבואו או שיקע ידיו במים כדי שיגברו המים לא מיקרי הווייה ע"י טמא וכשר. וכע"ז כתב במנח"י להוכיח מסעיף ס"ח במקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו, שנותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים אל מקום אחד ויעלו המים אבל בכלים פסול, ופסול הכלים הוי מטעם דהוי הויתו ע"י טומאה כמ"ש הטור"ז והש"ך שם, וא"כ לפי שיטתם דשייך בזה הויתו ע"י טומאה, אמאי כשר ע"י עצים ואבנים, אפילו שאינם מקבלים טומאה אבל הויתו ע"י האדם, ומאי שנא מסמ"ח שצריך להסיר ידו מתחת הדף לפני שיבואו המים, בהכרח שאין פסול מחמת האדם, כיון דאין מזלף בידיו, אלא העצים והאבנים המה פועלים העברת המים והוא מסלק ידיו תיכף בשומו העצים והאבנים לתוך המים, ואפילו שגרע דתיכף בשומו העצים והאבנים תוך המים מתגבהים המים ויוצאים, מ"מ מוכח כן בסס"ו. ובחזו"א כתב שע"י עכו"ם שמהני, מי השילוח כתב שאין עכו"ם פוסל משום הויתו ע"י טהרה משום שאין העכו"ם מקבלים שום טומאה ואע"פ שהם מטמאים בזיבה מדרבנן, דפסול דהויתו ע"י טהרה הוא רק בדבר שמקבל טומאה ממקום אחר ע"י נגיעה אבל לא דבר שיש בו טומאה מצד עצמו, ולפי"ז נראה דטפי עדיף שיעשו צרכי המשכת המים ע"י נכרים שאין בהם תורת קבלת טומאה ואפילו טומאת עצמן אין בהם מן התורה ובלבד שיהא ישראל רואה מעשיהן שיעשו כהלכה עכ"ל, וכ"כ בשו"ת בית שלמה יור"ד חלק ב' סימן ע"ו, ובשו"מ [מהדורא א' חלק ב' סוף סימן פ"ד] אמנם בשו"ת מהר"מ א"ש יור"ד סימן פ"ו כתב להחמיר בעכו"ם שפוסלים ג"כ משום הויתו ע"י טהרה, ובאבני נזר נשאר בצ"ע בדין זה. וכע"ז כתב במשנת ר' אהרן כ"ט ט' שאפילו שגם טומאה דרבנן יש חיסרון של הויתו בטהרה אבל עשאו כזבים אפשר שאינם טמאים.

ב. מי גשמים הנכנסים למקוה ויורדים על הקיר ומקלקלים אותו.

1. חיבר צינור בולט במקצת כדי שהמים ירדו פנימה ולא ילכלכו את הקיר, מה דין המקוה.
2. נקב חיבור המים למקוה, רוצים להכניס לתוכו צינור חלול שהמים יעברו בתוכו, האם יש בזה חיסרון.
3. וכן אם רוצה באמצעות הצינור להרים קצת את השיפוע של הנקב כדי שהמים יגיעו יותר מהר ובקלות.
4. חיבר מסננת ביציאה מבור מי הגשמים למקוה, האם יש חילוק בין קנה מסננת וחיברה, לבין עשאה במיוחד עבור זה.
5. ואם קנה סתם מסננת וחיברה, או אפילו לא חיברה אלא הצמידה באופן זמני עד שיפסקו הלכלוכים, מה עצה יש להכשיר.

וסעיף ל"ה. ש"ך סק"ה, וסקק"ג. חת"ס יור"ד סו"ס קל"ט. חזו"א תנינא סימן ח' סק"ז-ג. דעת תורה סמ"ח ד"ה ואם. סעיף ל"ח ש"ך סקפ"א. חזו"א תנינא סימן ז' סקי"ג

מבואר בשו"ע שכל שאינו בצורה הראויה לקבל ולא נכנס בתוך הכלי שאין בו חיסרון שאוב, מ"מ יש בו חיסרון של אין הויתו בטהרה, ובוהאם יכול לבוא זולתו אין פסול של הויתו ע"י מק"ט, וכ"כ הש"ך בכמה מקומות, [ועיין מה שתקשו בזה החזו"א גלות עליות פ"ה מ"ה ו-ח, מהר"ם שי"ק יור"ד קצ"ז ד"ה איברא] ובחת"ס כתב שאפילו אם הניחו כדי שלא יטנף הכותל אינו פוסל אבל בחזו"א מבואר דבכה"ג לא מהני. ובצינור שעובר בתוך נקב מובנה כתב החזו"א שגם לדעת הרא"ש לא מהני מאחר ואם יוציא העפר יעבור דרך הצינור אפילו שגם להיפך יהיה. ובמהרש"ם דן באופן שהכלי רק מסייע שיגיע מהר יותר, ג"כ לא נחשב להויתו ע"י טומאה. וכן יש לדון לכל אלו המסיעים אימת נחשב להויתו ע"י.

ולענין מסננת הנקובה [עיין מנח"י ח"א קמ"ב ח"ג קמ"ו] שמצד שאוב אין חיסרון כמבואר בסל"ח ובש"ך שם אבל עדיין אין הויתו, אמנם מאידך יוכל להגיע בלעדו. ועוד שדבר המיועד לשמש לקרקע ונקבע בקרקע אינו מק"ט. אמנם גם באופן שקנה מסננת שלא נעשה לשמש עם הקרקע, או אפילו הניח באופן זמני ללא חיבור שלא מהני להפקיעו מיד טומאה, מ"מ כדי להכשיר הויתו ע"י טומאה מהני המשכה, ובפשטות בשו"ע מבואר שלזה אי"צ אפילו ג"ט, אלא כל שאינו נופל ישר ממנו למקוה מהני, וכמבואר בחזו"א על סעיף זה, ושונה בפסול שאוב ששם ההמשכה מכשירו מפני שהרי"ז כיוצא מתמצית הקרקע או מתבטל אליו, משא"כ בהויתו שהעיקר שלא יכנס למקוה ממנו ממש, ולכן כל מרווח קטן יכשירו.

ג. נמצא במקום שאין מקוה.

1. רוצה להעביר מים ממעין או בור למקום הראוי, מצא פלטות עץ, מתכת, או אלומניום, האם יכול להניחם שיעברו עליהם המים.
2. האם יועיל שיביאם עד כמעט צמוד לבור ומשם ירד לבור.
3. והאם יועיל שיצמיד להם צינור קטן שדרכם יגיע למקוה, או שיניח משטח פלסטיק, ויניח עליו חבית, או אבן וכדו' שלא יזוז, ומעליו יכנסו המים לבור.
4. והאם יועיל שיחבר צינור קטן סמוך לבור לכיון מעלה, כדי שיתזו המים באוויר מעל הבור ומשם ישפכו לבור, או שיחבר צינור או שפורפרת ויחזיקם לכיון מעלה ומשם יפלו לבור.

5. ואם הצינור יהיה מעל בור הטבילה, אבל ממנו ועד לקרקעית המקווה יש גובה המכיל יותר משיעור הנצרך למקווה.
6. אם המים מגיעים על גבי משטחים עד הבור, האם יועיל שלא ישפכו לבור אלא ידרו ויזחלו על קיר הבור עד למטה.
7. אם בבור שאליו המים מגיעים יש כבר כמות מסוימת של מי גשמים, רק אין עדיין מ"ס לשיעור הנצרך, האם יוכל להעביר את המים באמצעות הכלים המוזכרים לעיל.
8. מצא בסמוך לבור חביות או דודים וכדו' פתוחים שנכנס לתוכם גשם, האם יכול להשכיבם כדי שישפכו לבור, או לנקבם או לשברם, ומשם ידרו המים מיד לבור או שיתפשטו וידרו.

וסעיף מ"א- מ"ג. סמ"ח. סעיף מ"ד- מ"ו. פ"ת סקל"ב. חזו"א תנינא סימן ג' סק"ז. וסימן ו' סק"ז. לוצב מיסרים ח"א סימן פ"ח.

חלוק חיסרון של הויה ע"י טומאה מע"י אדם, שדין הווי' ע"י טהרה הוא אף אם לא נעקרו המים מן הארץ כגון שהאמה שוטף לבור ונתן עלי ירקות על שפת הבור, וע"י אדם אינו פוסל אא"כ הגביה המים ואח"כ זרקן אבל שובר קנקנים והמים יורדים למקוה, או כופה הקנקן ומוליך בידו מים שעל שפת הבור וגוררם לבור, אינו פוסלם כמבואר בשו"ע. הווי' ע"י טהרה אינם פוסלים אלא כשהמים נופלים להדיא מדבר המקב"ט למקוה אבל בהפסק כל שהוא אינו פוסל כמבואר בסמ"ח ובפ"ת שם, ואפילו אויר אינו פוסל, כמבואר בחזו"א וע"ע דובב מישרים דכל שא"א לטבול בתוך אותו מקום שהמים נופלים שם נחשב מפסיק דרך מקום אחר להכשיר. אבל כאשר הויה ע"י אדם פוסל אף בזרק המים מרחוק דרך אויר למקוה. ובגדר אויר שמכשיר לדעת החת"ס שהובא בפ"ת הנ"ל צריך שהצינור הכשר המביא את המים יהיה עקום כדי שלא יראה אויר המקוה והכלי, אבל בחזו"א כתב שאין בזה חיסרון, אלא תלוי האם מאותו גובה ולמטה יש שיעור מקוה שבכה"ג אינו נחשב לרואה פני המקוה. ובשו"ע מבואר עוד עצה שיצמיד לו סילון קטן של אבר שאינו מקבל טומאה שיעבור דרכו, אבל מ"מ כאשר המשך הצינור אינו יכול לעמוד בפני עצמו כתב החת"ס שהולכים אחרי המעמיד, ופסול האבל לגבי הכשרת פסול שאובים צריך שימשכו ג"ט ולדעת הרמ"א צריך שימשכו ע"ג קרקע שיכול לבלוע, והוא רק כאשר רוב המקוה כשר. ואם נתמלאו שלא לדעת אין בהם פסול שאובים וממילא אם ינקבם לא יחשב תפיסת יד אדם ולא יצטרכו להמשכה. כמבואר בשו"ע.

- ד. כדי להשלים את כמות המים הנצרכת למקווה הביאו מים בחביות.
1. שפכו אותם על הריצפה סמוך למקוה ע"ג ריצפת שיש, קרמיקה או מלט, וממנו ידרו המים למקווה.
2. כאשר הכל מרוצף, האם יועיל שיניח צמוד לבור ערימת עפר, או שמונח שם כבר שק עפר או מלט, והמים יעברו עליהם.
3. אם שפכו קודם את המים מהחביות ורק אח"כ פתחו את בור מי הגשמים, מה דינו.
4. בצד האלכסוני הוציאו מרצפת אחת, האם יועיל שיכוונו שכל המים יעברו דרך שם וממנו באלכסון למקווה, או שיחזרו למקומן בכמין צורת ח.
5. האם יועיל שיוציאו מרצפת של מדרגה אחת שיש ברוחבה ג"ט, או שתים שביחד יהיה בהם ג"ט.
6. וכן אם ישפכו את המים צמוד לחלון של המקווה, ודרך החלון ירד למקווה, או שאחרי הצינור שמביא את המים הנקב שמכניסם למקווה יהיה מאבן בלבד.
7. וכשאין לו אפשרות לשפוך במרחק, האם יועיל לחפור בתוך בור המקווה בצד, ולשפוך לתוכו את המים מהחביות, ואח"כ לפרק את המחיצה.

וסעיף מ"ד- מ"ו. ביאור הגר"א סקע"ח, רע"א על ה"ק סקל"ט. מהרש"ס ח"ג סימן קל"ה. חזו"א ליקוטים סימן ז' סק"ו וסק"ט. קמא סימן ב' סק"ו תנינא סימן ז' סק"ד וסימן ח' סק"ג. חת"ס יור"ד קל"ט. לוצב מיסרים ח"א סימן פ"ח.

מבואר בשו"ע ששיעור המשכה אינו פחות מג"ט, ובביאור הגר"א כתב שהוא משום לבוד, ולפי"ז דן המהרש"ם שכאשר יש חול באמצע מאחר והוא דבר המפסיק אין לבוד וממילא אין צריך אפילו ג"ט. מאידך אם הוא מחמת שפחות מג"ט הי' לבוד א"כ צריך שהג"ט יהיו בקו ישר. אבל בחזו"א כתב ששיעור לבוד שהזכירו הראשונים היינו לקבוע שיעורא אבל העיקר שצריך שימשך ג"ט בכל צורה שהיא. וכע"ז מבואר בחת"ס שכתב וז"ל אמנם הר"י בתשובה שכ' אין המשכה פחות מג"ט משום דהתם הצריכו חכמים שימשכו ע"ג קרקע וכיון דהך קרקע היא פחות מג"ט ולפעמים נדונים כמאן דליתא היכי דשייך לבוד א"כ לא הוה המשכה שלא נמשך כלום. ודעת המחבר שכל על גבי קרקע מהני להמשכה, וגם הרמ"א כתב רק שלכתחילה טוב להחמיר לעשות המשכה ע"ג קרקע הראוי לבלוע. אבל כאשר עובר ע"ג שקי חול או מלט דן בדובב מישרים שמאחר והשק עצמו מקבל טומאה וממילא הוי הווייתו ע"י טומאה. אמנם זה רק אם השקים יגיעו עד הבור ממש אבל אם יהיה ריווח מועט, ניתן לחלקו שהמשכה של ג"ט לענין להכשירו משם שאוב שלו מהני גם ע"י דבר טמא, וכדי להוריד פסול הווייתו ע"י טומאה שסגי בהמשכה כל שהוא יכשירו ההמשכה המועטת שלבסוף. ומבואר ברמ"א דאם המשיך תחלה המים פסולים ואח"כ המים כשרים לא מהני, מ"מ כתב הרע"א דהא דלא מהני אם המשיך תחלה מים שאובים, היינו שלא נצטרף המים השאובים למ' סאה, אבל אם נפלו עליהם מ' סאה מהני דאין עליהן דין שאובין לפסול המקווה. וממילא יועיל להוסיף עליהם.

ובחזו"א כתב שכאשר יש חלון בגובה יותר ממ"ס שופך בו כשיש בו שיעור המשכה יועיל גם לשאובין ובישועור כל שהוא להויתו בטהרה, ועוד שכל שהוא גבוה משיעור מ' סאה אינו נחשב כחלק המקוה והוי המשכה. אבל אם הוא בתוך שיעור מ"ס אפילו ששופך על החלון מאחר והוא כחורי המערה שכשר להטביל בו מחטין, הרי הוא כחלק מהמקוה ואין בו המשכה. אבל כאשר המים לא מגיעים מיד אלא נחו קודם העוקה בפני עצמה כתב החזו"א שאי"צ כלל להמשכה.

ה. מקוואות שרוצים שלא יהיה כל חשש שאוב ותפיסת יד אדם, ולכן ממשכים מעט את המים.

1. כאשר המים שמגיעים עוברים בקומה גבוהה וממנה יורדים למקוה, האם מועיל.
2. מביאים מים שאובים ע"י צינורות, שעוברים בתוך הקרקע, או מעליו, האם יש בהם חיסרון להשלמת המקוה.
3. ואם לבסוף ממש סמוך למקוה משאירים מעט מאבן בלבד ללא צינור, האם יש בהם חיסרון.
4. ומה הדין כאשר יש זרימה חזקה של מים.
5. והאם יש חילוק אם הם נכנסים תחלה למקוה, או קודם מכניסים את מי הגשמים.
6. כאשר ממלאים בגנות בנינים הסמוכים למקוה מי גשמים, אבל יש שיש בהם ברוז, ולפעמים פותחים אותו, ויתכן, או ודאי שיש בו גם מים מהברז, מלפני שירדו גשמים, או רק אחרי, כיצד יכשירו.
7. הכניסו בטעות למקוה מים שאובים, ואח"כ מי גשמים, האם יכול למלאות בור שצמוד אליו, ברוב מי גשמים, ולהעביר אליו ע"י המשכה דרך הנקב את כל המים שבבור הראשון, ולצרפם ולהכשירם.

[סעיף מ"ו. וסמ"ד. חזו"א קמא סימן ז' סק"ג. תנינא סימן ג' סקי"ז. וסימן ד' סקט"ו. לחם ושמלה לחם סק"פ. גדולי טהרה נחל סקל"ז].

כאשר הוא בורם חלק מהמים עוברים ע"ג מים, וכתב החזו"א שלדעת הרמ"א שיש להחמיר שצריך המשכה ע"ג הראוי לבלוע מים לא חשיב ראוי לבלוע. אבל אם מחמת זרם המים הוא הולך באויר לענין הכשרת שאובין ודאי לא מהני, לא מיבעיא לדעת הרמ"א שאפילו המשיך ע"ג רצפת אבנים שאין ראוי לבלוע בה לא מהני, כי בהמשכה ע"ג קרקע ראוי לבלוע נתבטלו המים אגב קרקע וכשזוחלת אח"כ לגומא נעשית כאילו באו מתמצית הקרקע כי נתבטל מהם שם שאובין כמבואר בב"י, וא"כ המשכה באויר בודאי דלא מהני כי אז אי אפשר לומר כי נתבטלו לגבי קרקע ובאו אח"כ מתמצית הקרקע. אלא גם למש"כ המחבר דמהני המשכה ע"ג קרקע או ע"ג צינור שאין עליו שם כלי בתלוש, מ"מ בעיני המשכה ע"ג אותם דברים ולא מהני אויר רק לגבי הויתו בטהרה, שבוה העיקר שלא הגיע ישר ממקבל טומאה למקוה, וכמבואר בחזו"א שהעיקר שאינו מתהווה ישר מחמת המקבל טומאה כמבואר בסוגיא דזבחים. אבל בצינור שקבעו בקרקע ואין בו בית קיבול, אינו פוסל כלל, וממילא לדעת המחבר הוא עצמו ג"כ מועיל להמשכה, ורק לדעת הרמ"א להחמיר שצריך ראוי לבלוע לא מהני.

ואם על הגג עצמו הוא עובר מעט עד שנכנס לצינור שמורידו למקוה, יש לדון לדעת הרמ"א האם כשנמשך על גבי הראוי לבלוע אבל תחתיו יש דבר שאינו ראוי לבלוע מהני, והאם תלוי בטעם הראוי לבלוע, וכן האם צריך שיהיה קרקע בדין או במציאות ונפק"מ כשנמשך בקומה גבוהה, אמנם כל המשכה המכשרת מים שאובים מבואר ברמ"א ובש"ך שהוא רק כאשר לא היו השאובים תחלה אלא היה רוב מי גשמים תחלה, ולפי"ז אין מעלה להוריד את המי גשמים מהגג בצורת המשכה אא"כ מגיע תחלה לבור מי גשמים אחרים, אבל כשמצטבר על הגג גם מי גשמים וגם לפעמים פותחים את הבור ומתערב מים שאובים, אם פתחו את הבור עוד לפני שהיה מי גשמים לדעת הש"ך גם בזה אפילו שאחרי שמתערב עם מי גשמים יורד המשכה, מ"מ לא מהני לו המשכה וכמבואר ברמ"א לגבי המשכה למקוה תחלה, ואם הוא רק חשש מבואר בשו"ע שספק בשאובים כשר, ורק אם פתחו אחרי שיש כבר רוב מים כשרים, בזה נאמר הדין שאפילו שכבר נתערב עמו לפני שהיה עדיין הכשר מקוה, מ"מ לענין שיועיל לו המשכה לא פסלו, וכאשר הכל ירד לבור המקוה יוכשר, כמבואר בסעיף מ"ד, אבל הגדו"ט לחו"ש והחזו"א חולקים בביאור הרמ"א שרק בהמשיכו למקוה עצמה תחלה מים שאובים לא מהני, אבל למקום אחר הביאו תחלה מים שאובים ואח"כ מי גשמים והמשיכו למקוה כשר. וה"ה אם הכניסו לבור המקוה שאובים בהמשכה והוסיפו עליו מי גשמים שיכול להעביר ולהכשירו בהמשכה.

ו. שכחו דליים ריקים בגג שבו מתמלאים מי הגשמים ונתמלאו מים.

1. האם יכול להטותם כדי שישפכו ויזלו ג"כ למקוה.
2. ניקו או תיקנו את המקוה והשאירו שם את דליי הנקיון או את הכלים, ופתחו את נקב מי הגשמים והתמלאו, או שכחו אותם בבור סמוך למקוה שאליו יורדים מי הגשמים מהגג, והמים נכנסו בהם, האם יכול להטות את הכלים עד שישפכו המים, להשכיבם, או להפכם.
3. נמצא במקום שאין מקוה ומצא בור שיש בו מי גשמים או מים שמגיעים ממעינות בסמוך וישנם חביות מלאות, האם יכול להטותם ע"ג הבור.

4. האם יש הבדל אם יש מים בבור או שמחביות אלו רוצה למלא, ואז להכניסם ולהמתין עד שיגיעו עוד מי גשמים או מים מבין ההרים.

5. המים היורדים מההרים, מתפזרים ומתפשטים ברובן לצדדים, האם יכול להחזיק שם קרשים וכדו' כדי שהמים לא ינטו לצדדים.

[סעיף מ"א – מ"ג. ט"ז סקנ"ב. ט"ז. סט"ו. חזו"א תנינא סימן ג' סק"י. וסימן ד' סק"ג ד"ה שם סקק"ג. ט"ז סקכ"ה. ט"ז סק"ד סק"ג, מחלית השקל ט"ז].

בשו"ע מבואר שהעלה כלים לראש הגג כדי לנגבם ונתמלאו מאליהם, ישברם או יכפם, והיינו שאין בזה חיסרון של שאוב, אבל הגביה ועירה הכל שאובים, ולא הוזכר שיש בזה חיסרון של תפיסת יד אדם שמחמתו נכנס, דתפיסת יד אדם היא רק בהגבהה אבל בכפיה ללא הגבהה יש בו רק קצת תפיסת יד אדם שאינה פוסלת. ובשכח קנקנים במקווה מוזכר רק שישבור ולא שייטה, וכמבואר בט"ז וש"ך דהוי טפי תפיסת יד אדם. ואם הכשרו אינו מדין המשכה אלא שאין בו פסול שאובין כי אינו לדעת, ואין בו תפיסת יד אדם, ממילא ה"ה כשאירע כן בתוך המקוה עצמו, וכן כשהמקוה עדיין ריק. ולפי"ז גם כאשר מכון את המים, אם אינו מכוון באמצעות דבר הטמא שאין חיסרון של הויתו בטומאה אם אין מגביהו, כל שסיים לפני שנפל למקוה אין גם חיסרון של הויתו ע"י אדם, ואפילו מעבירם בידיו וזהו דין של מעביר ג' לוגין בידיו, כן ביאר החזו"א. אבל בט"ז מבואר שפסול תפיסת יד אדם היא אפילו במעבירו ע"ג קרקע ללא הגבהה. ובש"ך יל"ע בכונתו במחצה ש"ש שם ביארו כהט"ז שהוא מדין המשכה וא"כ בהכרח הכא מיייר רק בכפיה במקום שיש בו גם המשכה, וכן צריך שיהיה בו מים תחלה, ושיעבור ג"ט ע"ג קרקע הראוי לבלוע. אבל החזו"א ביארו במעבירו בידיו ללא להגביה ובזה כל שסיים לפני שנכנס למקוה אין חיסרון הויתו ע"י אדם.

ז. צינור המביא את מי הגשמים למקוה, ונטה קצת הצידה.

1. סיבבו אדם לכיוון הבור, אחרי שנכנסו כבר מעט מים נזכר ועזבו ונתמלא מאליו, מה דין המקוה.
2. הוסיף עליו כשיעור מ' סאה, או רק בצירוף מים אלו, האם כשר.
3. מילא את המקוה בצורה שמחזיק את הצינור, האם יוכל להכשירו ע"י ששיקו לבור מי גשמים.
4. שואבים מים מבאר עמוק לתוך מקוה באמצעות לחץ אויר מבלי שיכנס לכלי, האם נהיה כשר.

מבואר בסמ"ז שכל שמחמתו מגיע למקוה נחשב הויתו בטומאה הפוסל, במי השילוח סימן ה' ס"א כתב שהויה בטומאה ג"כ פוסל בג"ל, ובשמלה סקפ"ג דן בדבריו והביא חולקים, ועדיין יש לדון לדעת הפוסלים כאשר יהיה בתחלה האם יהיה לו דין כג"ל שאובין שיפסול הכל, וכן שיצטרך במלואו אבל בחזו"א תנינא סימן ג' סק"ז חילק שהויה בטהרה פסולו רק ברוב וע"י אדם גם בג"ל, ועוד שהויה ע"י טומאה במיעוט מצטרף לשיעור מקוה. והויה ע"י אדם אפילו בפחות מג"ל שאינו פוסל אבל אינו מצטרף להשלים. ובפשטות מבואר בסעיף מ"ט שגם פסול הויה בטומאה מהני לו השקה לטהרו ושיש חולקים. ובמהרש"ם ח"א מ"ד מפעיל משאבה או לחץ אויר וע"ז יתרומם האם נחשב הויתו ע"י אדם.

ח. צינור פלסטיק שעובר דרכו מים.

1. הרים את קצה הצינור בשעה שהמים עוברים דרכו כדי שיוכל לנקות תחתיו, ולא הבחין שבזמן שהרים עובר מים, מה דין המקוה.
2. צינור שיוורד מלמעלה שבתוכו עוברים מי הגשמים, אך אינו מכוון כנגד הבור, האם יכול לתחוב כלי וכדו' בינו לקיר כדי להרחיקו.
3. צינור המוריד את מי הגשמים מתנדנד ברוח האם מותר לקשרו עם חוט ברזל וכדו' לקיר.
4. נכנסו קצת מים אלו למקוה, ואחרי שהורידו נכנסו עוד מים כשיעור, האם המקוה כשר.
5. הגביה והניח חפץ מתחת לצינור ומחמתו הצינור נהיה אלכסון ויותר קל להכנס לבור האם נפסל.
6. הביאו שלג או קרח למקוה, והניחו מעליו גופי חימום כדי להפשירו, האם המקוה כשר.
7. רצו להעביר מים ממקום למקום, הפעילו הקפאה כדי שיקפאו, האם כשר אח"כ להעבירו.

[סעיף מ"ה, חזו"א תנינא סימן ג' סק"י. חת"ס יור"ד קל"ט ד"ה ומה, וסימן ר'. דעת תורה סעיף ל"ב. מי השילוח סימן ה' ס"ג].

כל שהגביה ונכנס, נפסל מצד הויתו, ואם לא הגביה רק אם הויתו ע"י טומאה לא מהני, ובהויתו ע"י טומאה אם מחמת סיוע של האדם נכנס, נפסל כמבואר בשו"ע. ולכן כתב במי השילוח שגם להרחיק מהקיר וכדו' כל שמחמתו יכנס למקוה פוסל. ואפילו אם הרים רק מקצתו אם באותו שעה אינו יכול לשמש בלי החזקתו, נחשב כולו נסמך עליו [כן ביאר החת"ס] אבל כל שבלעדיו גם היה יכול להיכנס מבואר בשו"ע וכ"כ הש"ך

שאינו פוסל, ובחת"ס [יור"ד סימן ר] מבואר שהפשרת השלג ע"י מתכות מלובנות אינו נחשב הווי"ע ע"י דבר המקבל טומאה, ובדע"ת סל"ב דן בזה וכן לענין עשיית קרח שאינו נחשב הווי"ע ע"י טמא.

ט. גג שמצטברים בו מי גשמים ורוצים להעבירם למקווה בבנין הסמוך.

1. האם יכול להעביר באמצעות צינורות, מתכת, מרזב או פלסטיק שיונחו על הגג.
2. האם יועיל שיחברם בטבעות לגג.
3. הצינורות היורדים מהגג ללמטה, האם יועיל שיחברו במקום אחד צמוד לקיר באמצעות טבעות.
1. הצינורות שמעבירים את המים למקווה סמוך, ועוברים בחצר, האם יועיל שיחפור ויכניסם לאדמה.
2. האם צריך לחברם במלט וכדו' או מספיק שיכסה, והאם יכולים להשתמש לפני שמכסים.

[סעיף מ"ח. דגול מרצבה. נוצ"י יור"ד קל"ז. חזו"א ליקוטים סימן ז' סק"ט. תוי"ט פ"כ דכלים מ"ה לא מהני, אבל מהרש"ס ח"ד קי"ד ד"ה אף].

בשו"ע מבואר שכדי שלא יהיה לו פסול של הווי"ע ע"י טומאה מהני גם כאשר הסילון מחובר לקרקע, אמנם דעת הרמב"ם שעצם זה שמיועד לשמש עם הקרקע כבר אינו מק"ט אבל להלכה כתב השו"ע כשאר הראשונים שרק בקבעו בקרקע, אלא שהב"י הביא ג"כ שאם טמון בקרקע מבטל טומאה, אבל השו"ע לא הזכירו, מאידך כשהוא מחובר אי"צ שיהיה טמון וזהו כוונת הרמ"א שאין חילוק בין אם טמון או איננו טמון, אמנם בדגול מרצבה כתב שצריך גם שתחילת עשיתו תהיה כדי לשמש עם הקרקע, והקשה על השו"ע שסתם, ובנוב"י כתב לחלק שאם לא עשאו מיוחד לכך לא מהני אא"כ קבעו. ולמסקנא הצריך שתייהם. ובחזו"א כתב שאם מחובר בב' ראשיו לבנין, או שטמונים בקרקע אף דהאמצע אינו טמון נראה גם מהני, ומסתבר דאפילו ראשו אחד, וממילא מאחר וכל הצינורות מיועדים ראשיהן לבנין, נחשב שכל הצינורות נעשו לשמש עם הקרקע. ועוד מצדד בחזו"א שחיבור לקרקע גם לכותל היורד מהני, ומ"מ כתב שאין לסמוך ע"ז לבד להכשיר במים הנופלים מן הצינור לאוצר ללא המשכה. הכניסו בקרקע אבל לא קבעו, או כיסו בטיט ולא במסמרים, לדעת התו"ט לא מהני, אבל המהרש"ם והחזו"א ועוד אחרונים כתבו שאין כוונתו דווקא אלא לפחות קביעות כזו, וכ"ש בטיט וכדו'.

י. צינורות המחוברים לקירות שדרכם עוברים מי הגשמים.

1. צריך עוד המשך של צינור כדי שיגיע לבור, האם יועיל מה שמלחימו לצינור הקודם.
 2. והאם יכול לחברם באמצעות טבעת סביב שתייהם, או בהברגה שלא אחד בשני.
 3. והאם יועיל אם יחבר את הצינור השני בהברגה לקיר.
 4. ואם רק באופן זמני מחמת בניה וכדו' צריכים להרחיק את הצינורות, האם ניתן להבריג להם עוד צינור.
- [סעיף מ"ח. לחס ושמלה לחס סקקפ"ח. חזו"א ליקוטים סימן ז' סק"ט. נוצ"י תנינא יור"ד סימן קל"ט. חתם סופר יור"ד קל"ט. כתב סופר יור"ד סימן ל"ב].

קבעו בקרקע מבואר בשו"ע שמהני, ובמחבר למחבר כגון צינור חיצוני לתוך צינור קבוע, כתב בלח"ש שג"כ נחשב למחובר, והמבואר בחזו"א שאפילו קבעו בראש אחד לקרקע, א"כ אפשר שגם בכה"ג נחשב כח החיבור כאחד, ובכת"ס כתב כן מהחת"ס שהמחבר למחבר, ודן שאפילו פקק הסותם אם יש בו חיסרון של הווי"ע מ"מ הוא מחובר למחבר אלא שדן מאחר ובנקל אפשר להסירו האם נחשב כמחבר. – אלא ששיטת הנוב"י שבאותם הפסולים מדאורייתא כלומר מרזבים וצינורות של מתכות לאפוקי פלסטיק אין לו מעלה של מחובר כל שאין הקרקע מסייעו, – אבל בכת"ס כתב להיפך שכל שנעשה לשמש עם הקרקע אין צריך לקבעו אמנם להלכה אינו מסיק כן מאחר ומבואר בשו"ע שצריך לחברו בקרקע. וע"ע בשו"ת בית יצחק יור"ד ח"ב ל' י"ז.

הערות, תוספות ותיקונים, על השאלות המעשיות בלבד,

יתקבלו בשמחה בפקס 0732535076 או במייל d@kupa.org